

LAUREA
AMMATTIKORKEAKOULU

Uuden edellä

Lapsihavainnointi varhaiskasvatussuunnitelma- pohjaisen varhaiskasvatuksen tukena

- Lapsihavainnoinnin kehittäminen Matarin päiväkodissa

Ilvonen, Irja

2013 Tikkurila

Laurea-ammattikorkeakoulu
Tikkurila

Lapsihavainnointi varhaiskasvatussuunnitelmapohjaisen varhaiskasvatuksen tukena

- Lapsihavainnoinnin kehittäminen Matarin päiväkodissa

Irja Ilvonen
Sosionomi YAMK
Opinnäytetyö
Huhtikuu, 2013

Irja Ilvonen

**Lapsihavainnointi varhaiskasvatussuunnitelmapohjaisen varhaiskasvatuksen tukena
- Lapsihavainnoinnin kehittäminen Matarin päiväkodissa**

Vuosi 2013 Sivumäärä 53 + 18

Tämä raportti kuvaa kehittämishanketta, joka yhdessä Matarin päiväkodin henkilökunnan kanssa toteutettiin kevät 2011 - syksy 2012. Kyseisen yksikön varhaiskasvatuksen kehittäminen perustuu Vantaan tulokorttityöskentelyyn, jonka tavoitteena on varhaiskasvatustoiminnan kehittäminen ja varhaiskasvatuksen laadun parantaminen Vantaalla.

Kehittämishanke sai alkunsa Matarin päiväkodin varhaiskasvattajien työillalla syksyllä 2010. Keskustelua käytiin toteutetun varhaiskasvatuksen laadusta, jolloin esille nousi henkilökunnan kokemus lapsihavainnoinnin vaikeudesta. Tuolloin sovittiin, että luodaan kysely, jolla selvitetään Matarin päiväkodissa toteutettavan lapsihavainnoinnin tila. Kyselystä saadun tiedon avulla hanketta lähdettiin rakentamaan Matarin päiväkodin tarpeisiin. Hanketta varten perustettiin havainnointityöryhmä.

Keväällä 2011 Vantaan kaupungin varhaiskasvattajille suunnatussa koulutuksessa, Vasupohjainen varhaiskasvatus, syntyi voimistunut tarve luoda yksi yhteinen lapsihavainnoinnin työkalu Matarin päiväkodin henkilökunnan käyttöön sekä linjata Matarin päiväkodin varhaiskasvattajien toteuttamaa lapsihavainnointia. Luomistyötä tehtiin havainnointityöryhmän tapaamisissa kyselystä saadun pohjatiedon perusteella sekä työryhmän pedagogisten keskusteluiden myötä.

Lapsihavainnointi on osa Vantaan Kaupungin varhaiskasvatuksessa painotettavan varhaiskasvatussuunnitelmapohjaisen varhaiskasvatuksen tuomista arkeen, toiminnan ja ympäristön suunnitteluun ja toteutukseen. Varhaiskasvatustieteeseen pohjautuvissa varhaiskasvatussuunnitelman perusteissa lapsihavainnointia on perusteltu lapsilähtöisen, yksilöllisen pedagogiikan näkökulmasta - varhaiskasvatussuunnitelmapohjaisen varhaiskasvatuksen näkökulmasta.

Kehittämishanke ja sen konkreettinen tuotos, lapsen varhaiskasvatussuunnitelmaan pohjautuva lapsihavainnoinnin työkalu, on oletettavasti vaikuttanut siihen, että Matarin päiväkodissa lapsihavainnointi on pedagogisesti yhteisesti ymmärretty. Lisäksi työkalun ja käytyjen keskusteluiden avulla löydetään yhteinen linja lapsihavainnoinnille. Hankkeen merkityksen, lapsihavainnoinnin tehostaminen Matarin päiväkodin arjessa, uskon näkyvän siinä, että lapsi on entistä enemmän keskiössä niin varhaiskasvatustoiminnan kuin varhaiskasvatusympäristönkin suunnittelutyössä ja toteutuksessa yksilöllisen pedagogiikan näkökulmasta. Uskon pedagogisten keskusteluiden havainnointityöryhmän toimintatapana tuovan varmuutta henkilökunnalle jatkossakin ottaa asioita esille yhteisissä foorumeissa ja käydä rikasta pedagogista keskustelua.

Asiasanat: lapsihavainnointi, varhaiskasvatus, varhaiskasvatussuunnitelma, varhaiskasvatuksen laatu

Irja Ilvonen

**Child observation as support to early childhood education plan based early childhood education
- The development of child observation in Matari day care center**

Year	2013	Pages	53 + 18
------	------	-------	---------

This report describes the development project, which, together with the staff of the Matari day care center was carried out in spring 2011 - fall 2012. The development of early childhood education of that unit is based on score board work of Vantaa, which aims to the development and improvement of quality of early childhood education activities in Vantaa.

The development project was initiated at the meeting of the Matari day care centers early childhood educators in the autumn of 2010. There was discussion about the quality of the early childhood education, which brought up the issue of the difficulty of child observation as experienced by the staff. At that time, it was agreed to create a survey to determine the state of child observation implemented in Matari day care center. The objective of the survey was to provide information for the development project. With the help of the information gained from the survey, work was started to create a project for the needs of Matari day care center. An observation workgroup was established for the project.

In spring 2011 at City of Vantaa's training directed for early childhood educators (Vasu based early childhood education), an intensified need was born to create a common child observation tool for use of Matari day care center's staff and to align the child observation implemented by Matari day care center's early childhood educators. Creative work was done at the meetings of the observation group based on the information gained from the survey and through the discussions of the observation group.

City of Vantaa's early childhood education emphasizes bringing an early childhood education plan based early childhood education to normal life and to the planning and implementation of activity and environment. Child observation is a part of that. In the basis of early childhood education based on early childhood education science child observation is explained from a child sensitive, personalized pedagogics point of view - early childhood education plan based early childhood education point of view.

The development project and its concrete outcomes, child's early childhood education plan based child observation tool, has supposedly had an effect on the fact, that child observation is pedagogically jointly understood in Matari day care center. In addition, with the help of the tool and discussions a common policy for child observation will be found. I believe that the meaning of the project, intensification of child observation in the normal life of Matari day care center, will be seen in that the child is more and more in the center of planning and implementation of early childhood education activity and environment from the point of view of personalized pedagogics. I believe that pedagogic discussions as observation group's procedure will bring confidence to the staff so that they will continue to bring up issues in joint forums and engage in a rich pedagogical discussion.

Keywords: child observation, early childhood education, early childhood education plan, the quality of early childhood education

Sisällys

1	JOHDANTO	6
2	TOIMINTAYMPÄRISTÖN KUVAUS	8
3	KEHITTÄMISHANKKEEN TARVE JA TEOREETTISET PERUSTEET	11
	3.1 Varhaiskasvatustiede ja lapsihavainnointi	11
	3.2 Varhaiskasvatussuunnitelma(vasu)pohjainen varhaiskasvatus	14
	3.3 Lapsihavainnointi ja varhaiskasvatuksen laatu.....	17
4	KEHITTÄMISHANKKEEN TAVOITTEET	19
5	KEHITTÄMISHANKKEEN METODOLOGIA	21
	5.1 Kehittämishankkeen metodologisia lähtökohtia	21
	5.2 Toimintatutkimus ja kehittävä työntutkimus	22
	5.3 Kysely ja sisällönanalyysi	24
6	KEHITTÄMISHANKKEEN TOTEUTTAMINEN	27
	6.1 Kehittämishankkeen alkuvaiheet	27
	6.2 Alkukartoitus	28
	6.3 Kyselyaineiston analyysiä ja tulkintaa	29
	6.4 Havainnointityökalun alustavat osakokonaisuudet	30
	6.5 Havainnointityökalun rakenteen muodostuminen	32
	6.6 Havainnointityökalun rajaus ja tarkentuminen	36
	6.7 Ensimmäinen konkreettinen lapsihavainnoinnin työkalun luonnos	37
	6.8 Valmis lapsihavainnoinnin työkalu sekä sen perehdytys ja käyttöönotto	38
7	POHDINTA	39
	7.1 Arviointi kehittämishankkeen kulusta ja tavoitteiden täyttymisestä	39
	7.2 Itsearviointi ja ammatillinen kehittyminen.....	46
	7.3 Johtopäätökset	49
	Lähteet	51
	Liitteet.....	54
	Liite 1. Vasuvuosikello	54
	Liite 2. Kysely havainnointityökalun luomista varten	55
	Liite 3. Ensimmäinen analyysikierros	56
	Liite 4. 1-2v. vasu	58
	Liite 5. 3-5v. vasu	63
	Liite 6. Havainnointityökalu.....	68

1 JOHDANTO

”Henkilöstön tehtävänä on havainnoida lapsen kehitystä systemaattisesti ja tietoisesti sekä ottaa havainnointitieto huomioon toiminnan suunnittelussa ja yhdessä vanhempien kanssa tehtävissä lapsikohtaisissa varhaiskasvatussuunnitelmissa.” (Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 2005). Edellä oleva lause toimii työni punaisena lankana; systemaattinen ja tietoinen lapsihavainnointi, toiminnan suunnittelu käyttäen havainnointitietoa, kasvatuskumppanuus, lapsen varhaiskasvatussuunnitelma(vasu)pohjainen varhaiskasvatus.

Lapsihavainnointi on osa Vantaan Kaupungin varhaiskasvatuksessa painotettavan varhaiskasvatussuunnitelma(vasu)pohjaisen varhaiskasvatuksen tuomista arkeen, toiminnan ja ympäristön suunnitteluun ja toteutukseen. Lapsihavainnoinnin kehittäminen pohjautuu Vantaan tulokorttityöskentelyyn, jolla tähdätään varhaiskasvatustoiminnan kehittämiseen ja varhaiskasvatuksen laadun parantamiseen Vantaalla.

Laadullisesti Vantaan varhaiskasvatus on samalla viivalla koko pääkaupunkiseudun kuntien kanssa. Tyytyväisyys varhaiskasvatustoimintaan pääkaupunkiseudun eri kunnissa on hyvin korkealla. Vuonna 2011 toteutettiin kysely Helsingin, Espoon, Vantaan ja Kauniaisten päivähoitossa ja esiopetuksessa olevien lasten vanhemmille. Pohjalla oli halu parantaa varhaiskasvatustoimintaa kyseessä olevissa kunnissa sekä verrata pääkaupunkiseudun varhaiskasvatusta kunnittain. Kysely oli jaettu neljään pääkohtaan: hoitopaikan hakeminen, hoidossa aloittaminen, lapsen kasvatus ja huomioiminen yksilönä sekä vanhempien osallisuus ja viestintä. Jokaisessa kohdassa oli 4-8 arvioitavaa väittämää. Lapsen kasvatus ja huomioiminen yksilönä sai parhaan arvion. Vanhempia pyydettiin myös listaamaan kolme tärkeintä kehittämiskohtaa. Kaikissa kunnissa kolmen tärkeimmän kehittämiskohteen joukossa useimmin esiintyi ”lapsen viihtyminen päivähoitossa” ja ”lapsen turvallisuus ja hyvinvointi”. Se mikä toimii parhaiten, oli myös tärkeimpänä kehittämiskohteenä. Kehittämisen kohde ei siis tässä kyselyn tuloksessa tarkoittanut automaattisesti tyytymättömyyttä asiaan, vaan asiaa pidetään tärkeänä. Kyselyn tulokset eivät poikenneet merkittävästi edellisestä (vuonna 2008) pääkaupunkiseudun päivähoiton yhteisestä asiakastyytyväisyyskyselystä. (Pääkaupunkiseudun päivähoiton asiakaskysely 2011.)

Vantaan varhaiskasvatuksen tulokortilla 2010 tavoitteena oli varhaiskasvatuksen laadunparantamisessa lasten osallisuuden lisääminen arjessa, henkilöstön uuden oppimisen tukeminen ja työhyvinvoinnin edistäminen. Tämän opinnäytetyöni aihe sai alkunsa syksyllä 2010 työyhteisömme yhteisessä työllässä, jossa kävimme kriittisesti läpi aiheita ”Mitä jo osaamme” ja ”Mitä vielä pitää enemmän harjoitella”. Työillan aihe liittyi päiväkodinjohtajamme Jet Vantaa koulutuksen lopputyöhön ja sitä kautta tulokorttityöskentelyyn.

Työillä Matarin päiväkodin henkilökunnan käymän pedagogisen keskustelun tuloksena syntyi toive, että lapsihavainnoinnin tueksi yksikössämme ja havainnoinnin yhtäläistämiseksi luodaan lapsihavainnoinnin työkalu. Käytänteissä havaittiin olevan paljon eroja; mitä, milloin ja miksi havainnoimme. Eroja oli myös siinä, miten ymmärrämme lapsihavainnoinnin. Loimme Matarin päiväkodin henkilökunnasta havainnointityöryhmän, joka lähti johdollani toteuttamaan tätä Matarin päiväkodin varhaiskasvatuksen kehittämishanketta.

Vantaan kaupungin varhaiskasvattajille suunnattu koulutus, vasupohjaisesta varhaiskasvatuksesta keväällä 2011, syvensi näkemystä lapsihavainnoinnin merkityksestä varhaiskasvatuksessa. Koulutuksesta saamamme materiaali ja teoreettinen tuki vahvistivat tarvettamme luoda yksi yhteinen lapsihavainnoinnin työkalu Matarin päiväkotiin sekä yhtenäistää Matarin päiväkodin varhaiskasvattajien toteuttamaa lapsihavainnointia.

Hankkeen aikana kevät 2011- syksy 2012 työryhmä kokoontui seitsemän kertaa. Tapaamisten aikana käytyjen kyselyn tuloksiin pohjautuvien laadukkaiden pedagogisten keskusteluiden tuloksena syntyi yksi yhteinen Matarin päiväkodin henkilökunnalle luotu lapsen varhaiskasvatussuunnitelma(vasu)pohjainen lapsihavainnoinnin työkalu. Lapsihavainnoinnin työkalu toimii Matarin päiväkodin varhaiskasvattajien toteuttaman lapsihavainnoinnin linjaajana.

Kehittämishankkeen välittömänä tavoitteena olleet kyselyn luominen ja lapsihavainnoinnin tilan kartoittaminen sekä kehittämishankkeen luominen ja toteuttaminen toteutuivat. Kehittämistavoitteena olleiden asioiden toteutumisen arviointia voi tehdä vasta ajan kanssa. Kehittämishankkeen ja työryhmän yhteisten kokoontumisten vaikutuksena voidaan olettaa, että Matarin päiväkodissa mennään kohti yhteistä linjaa lapsihavainnoinnissa, lapsi on enemmän toiminnan suunnittelun ja toteutuksen keskiössä, asioista osataan paremmin puhua ääneen ja ammatillinen tietoisuus on lisääntynyt. Uskon, että tällä kehittämistyöllä olemme saaneet Matarin päiväkotiin laadukkaampaan varhaiskasvatukseen suuntaavaa toimintaa, onnistumisen kokemuksia ja näin ollen myös työhyvinvointia edistäviä kokemuksia

2 TOIMINTAYMPÄRISTÖN KUVAUS

Matarin päiväkoti on perustettu 1990 ja se sijaitsee Vantaalla, Korson ja Rekolan välissä, idyllisellä omakotitaloalueella. Matarin päiväkoti kuuluu Korso-Koivukylän päivähoitoalueeseen. Matarin päiväkoti tarjoaa kunnallista päivähoitoa 1-6 vuotiaille lapsille viidessä lapsiryhmässä. Osa- ja kokopäivähoitoa sekä esiopetusta, noin 95 lapselle.

Varhaiskasvatuksen kehittäminen Matarin päiväkodissa liittyy Vantaan varhaiskasvatuksen tulokorttityöskentelyyn, varhaiskasvatuksen laadun parantamiseen. Vantaan varhaiskasvatuksen tulokortilla 2010 oli tavoitteena lasten osallisuuden lisääminen arjessa, henkilöstön uuden oppimisen tukeminen ja työhyvinvoinnin edistäminen. Yhtä aikaa opinnäyttetyöni kanssa Matarin päiväkodissa kehitettiin päiväkodissa annettavaa varhaiskasvatusta ja pedagogiikkaa vuonna 2003 ilmestyneen valtakunnallisen Varhaiskasvatussuunnitelman perusteiden (Stakes 2003) suuntaiseksi tuottamalla henkilökunnan käyttöön Vasuvuosikello (liite 1.), jossa kuvataan varhaiskasvatuksen kasvattajille olennaiset toimenpiteet lapsen vasuprosessissa toimintavuoden aikana.

Työyhteisön sisäinen yhteistyö ja hyvinvointi ovat keskeiset laatutekijät varhaiskasvatustutkimustulosten mutta myös yleisten laatuteorioiden mukaan. Laadukas kommunikaatio, yhteistyö edellyttää sitä, että ei käytetä vain samoja sanoja vaan ymmärretään yhteisesti niiden merkitys ja puhutaan näin ollen samoista asioista. Henkilöstön tulee rakentaa yhteisymmärrys siitä, mikä työyhteisössä ja työssä on tärkeää säilyttää ja mitä pitäisi yhdessä kehittää.

Sanna Parrila (2002: 54) tuo esille kuinka yhteisymmärrystä painottaa myös Palmerusin ja Hägglundin (1991) päivähoitohenkilöstöä koskeva tutkimus, joka osoittaa, että lapsilähtöiset toiminnot ja lasten keskinäinen vuorovaikutus lisääntyvät aikuinen-lapsi-suhdelukuun vaikuttamalla vain siinä tapauksessa, että henkilökunta on yksimielinen työnsä tavoitteista ja menettelmistä. Parrila kirjoittaa, että työyhteisön sisäinen yhteistyö muodostui näin ollen aikuinen-lapsi-suhdelukua tärkeämmäksi laatutekijäksi. (Parrila 2002: 54.)

Laadun kehittämisprosessi tulee ymmärtää oppimiskumppanuutena, jonka keskeisiä periaatteita ovat vastavuoroisen oppimisen periaate, työssä oppiminen, reflektiivisyys ja dialogisuus. Tällaisen työskentelyn lähtökohtana on se oletamus, että hyvää kasvatusta, opetusta ja hoitoa voidaan aidosti kehittää ainoastaan siinä työkontekstissa, jossa toimitaan. Työtoiminnan kehittäminen lähtee oman työtoiminnan tutkimisesta, jossa oman toiminnan arvionti ja dokumentointi ovat tärkeitä työmenetelmiä. (Nummenmaa 2004: 85.)

Moniammattillisen yhteistyön tarkoituksena on huomioida käsiteltävä asia kokonaisvaltaisesti, monesta näkökulmasta. Yhteisen prosessoinnin päämääränä on eri asiantuntijoiden tietojen ja

taitojen integroiminen. Tässä vuorovaikutusprosessissa luodaan tapauskohtaisesta yhteinen päämäärä: tavoitteet ja toteutus. Moniammatillisella yhteistyöllä saadaan asiaan erilaisia näkökulmia ja tällainen työskentely mahdollistaa työntekijöiden oman osaamisen täydentämistä ja laajentamista sekä voimaantumisen tunnetta ja motivaation lisääntymistä. (Karila & Nummenmaa 2001: 75.)

Työillässä, jossa kehittämishankkemme sai alkunsa, jakauduimme moniammatillisiin pienryhmiin, joissa keskustelimme vapaasti aiheesta ”Mitä jo osaamme ja mitä vielä pitää enemmän harjoitella?”. Vapaan keskustelun tulokset kirjasimme paperille. Papereiden kanssa palasimme yhteiseen tilaan, jossa koko työyhteisön voimin kävimme aiheen koontikeskustelua. Koontikeskustelu dokumentoitiin luomalla koko yksikön yhteinen ”osaamisen taulu”, josta nousee esille pedagogisen osaamisemme vahvuudet ja heikkoudet.

Osaamisen taulusta nostan esille vain lapsihavainnoinnin, koska muilla kirjatulla asioilla ei ole tämän työn kannalta merkitystä. Lapsihavainnointi oli yksimielisesti se osa-alue pedagogiikastamme, joka tarvitsee aiheen avausta, yhtäläisen merkityksen ja käytänteen luomista. Lapsihavainnointi oli siis asia, joka nousi ylitse muiden kohdassa ”Mitä pitää vielä enemmän harjoitella”.

Käydyssä keskustelussa nousi esille se, että lapsihavainnointi ei suju niin kuin me työntekijät toivomme, kuitenkin keskustelu ei johtanut siihen, miten sen toivomme sujuvan. Lisäksi käytänteissä havaittiin olevan paljon eroja; mitä, milloin ja miksi havainnoimme. Eroja oli myös siinä, miten ymmärrämme lapsihavainnoinnin. Tämän työillan ja kyseessä olevan keskustelun tuloksena syntyi toive, että varhaiskasvatukyksikköömme tulisi luoda yksi yhteinen ja selkeä lapsihavainnoinnin työkalu tukemaan lapsihavainnointia ja lapsihavainnoinnin onnistumisen kokemiseksi.

Loimme jo tuolloin moniammatillisen työryhmän, Matarin päiväkodin varhaiskasvattajista, joka alkaa työstää lapsihavainnoinnin työkalua. Loppusyksyn 2010 ja alkukevään 2011 aikana aihetta hauduteltiin, minkälainen lapsihavainnoinnin työkalun tulisi olla ja tutustuttiin jo olemassa oleviin eri yksiköiden, eri kaupunkien, eri toimialojen erilaisiin havainnointityökaluihin.

Lisävahvistusta ja uutta näkökulmaa lapsihavainnoinnin tärkeydelle toi Sanna Parrilan (2011), perhepäivähoidon kehittämisen sekä vasupohjaisen varhaiskasvatuksen ja päivähoidon laadun asiantuntija, Ediva Oy, koulutus vasupohjaisesta varhaiskasvatuksesta keväällä 2011. Koulutukseen osallistui koko yksikkömme henkilökunta kuten myös koko varhaiskasvatuspienalueemme Korso-Koivukylän päiväkotien henkilökunta ja perhepäivähoitajat. Koulutuksen tulok-

sena kehittämishankkeemme tarkentui; luomme varhaiskasvatussuunnitelmapohjaisen lapsihavainnoinnin työkalun.

Toukokuussa 2011 pysähdyimme miettimään esimieheni sekä tiimikaverini kanssa, joka alkuun lupasi lähteä vetämään tätä hanketta, miten hanke etenisi varmimmin suhteessa käytettäviin aikaresursseihin. Tällöin sovimme, että minä toteutan tämän hankkeen opinnäyte-työnäni Sosinomi YAMK, Sosiaalialan johtaminen ja kehittäminen, tutkintoon liittyen.

3 KEHITTÄMISHANKKEEN TARVE JA TEOREETTISET PERUSTEET

Varhaiskasvatus perustuu valtioneuvoston periaatepäätöksenä hyväksymiin Varhaiskasvatuksen valtakunnallisiin linjauksiin (2002), Varhaiskasvatussuunnitelman perusteisiin (2003/2005), Esiopetuksen opetussuunnitelman perusteisiin (2000) sekä varhaiskasvatustieteen antamaan tietoon ja tutkimukseen. Nämä pitävät sisällään yhteiskunnan järjestämisen ja valvoman varhaiskasvatuksen keskeiset periaatteet ja kehittämisen painopisteet. Lisäksi varhaiskasvatusta ohjaavat kuntatasolla luodut oppimis- ja opetussuunnitelmat, sekä yksikkökohtaiset varhaiskasvatuksen oppimis- ja opetussuunnitelmat.

Varhaiskasvatuksen valtakunnallisissa asiakirjoissa veloitetaan kasvattajia arvioimaan toteuttamaansa pedagogiikkaa. Arvioinnin pohjalla on aina kyseessä oleviin asioihin perehtyminen, havainnointi. Havainnointi antaa tietoa varhaiskasvatuksen vahvuuksista ja kehittämisen haasteista, vaikuttavuudesta sekä lapsen osaamisen kehittymisestä. Arviointi, havainnointi ja kehittämishanke vahvistavat kasvatusyhteisön ammatillista tietoisuutta. Pedagogisia käytäntöjä kehitettäessä pitää pystyä luopumaan jostakin vanhasta, jos kaikkea vanhaa toimintaa pidetään yllä ja sen päälle lisätään uutta opittua, on uhkana henkilöstön ylikuormittuminen. (Heikka, Hujala, Turja & Fonsén 2011: 54.)

3.1 Varhaiskasvatustiede ja lapsihavainnointi

Varhaiskasvatus on lapsen kasvun, kehityksen ja oppimisen tietoista ja tavoitteellista tukemista. Varhaiskasvatustiede pohjautuu lapsen erityisluonteen tunnistamiseen, tieteelliseen tietoon lapsen oppimisesta, kasvusta ja kehityksestä siinä kontekstissa, jossa lapsi on ja elää. Kasvattajan tehtävänä on antaa tilaa lapsen omaehtoiselle, aktiiviselle toiminnalle, havainnoida oppimisprosesseja ja näin tukea lapsen toimintaa kasvatustavoitteiden suuntaan. Kasvattajan tehtävä on tarttua lapsilta tuleviin signaaleihin ja aloitteisiin, joiden pohjalta hän ohjaa lasten prosesseja lapsilähtöisesti. Tehtyjen havaintojen mukaan lasten toiminnan havainnointi päivähoitossa on pinnallista ja ylimalkaista. (Heikka, Hujala & Turja 2009: 41.)

Oppimista tukevan pedagogiikan pohjalla on havainnointi ja siihen liittyvä arviointi. Havainnoinnin avulla syntyy perusta pedagogiselle tietoisuudelle. Kasvatustyö perustuu pedagogiseen, ammatilliseen tietoisuuteen. Kasvattajan on oleellista tiedostaa oma kasvatus- ja oppimiskäsitys, johon toimintansa rakentaa. (Heikka, Hujala & Turja 2009: 44, 48.) ”Kasvatustietoisuus vaikuttaa siihen, miten me katsomme, arvioimme tai ymmärrämme lasta ja siten tapamme laatia, kirjata ja dokumentoida Lapsen vasua”. (Kaskela & Kronqvist 2007: 29)

Varhaiskasvatuksen tehtävä on tukea lapsen kasvua ja kehitystä hänen omassa kontekstissaan. Kontekstuaalisen pedagogiikan keskeinen anti on auttaa kasvattajaa näkemään lapsen kasvu-

prosessi osana laajempaa kokonaisuutta (Hujala, Puroila, Parrila-Haapakoski & Nivala 1998: 21-22). Lapsen kehitys tapahtuu vuorovaikutuksessa ja näin ollen myös havainnoinnissa on tämä otettava huomioon. Lapsen havainnointi ei voi kohdistua vain lapsen oppimiseen ja kehitykseen, vaan myös tulee arvioida fyysisiä, sosiaalisia ja kulttuurisia tekijöitä, siinä ympäristössä, jossa lapsi toimii ja niiden ihmisten, joiden kanssa lapsi on luonnollisesti vuorovaikutuksessa. (Heikka, Hujala & Turja 2009: 44, 48.)

Varhaiskasvatuksen kontekstuaalinen ajattelutapa perustuu Bronfenbrennerin (1979: 3.) ekologisen psykologian teoriaan, joka antaa viitekehyksen lapsen kehityksen ymmärtämiseksi. Ekologisen psykologian teoria korostaa kasvatusympäristön vuorovaikutussuhteiden vaikutusta lapsen kehitykseen ja oppimiseen. Kontekstuaalisen kasvun teorian haaste on varhaiskasvatuksen mieltäminen henkilöstön ja vanhempien yhteistyöprosessiksi - kasvatuskumppanuudeksi (Heikka, Hujala & Turja 2009: 47). Niin vanhempien kuin henkilöstönkin tulee ymmärtää, että kumppanin tuoma tieto lapsesta ja hänen kulttuuristaan on arvokasta, jolloin saadaan kokonaiskuva lapsesta sen todellisessa kontekstissa.

Lapsihavainnointi on lapsen tai lapsiryhmän päivittäistä seurantaan päivähoiton perushoidon ja siirtymisen tilanteissa sekä ohjatussa toiminnassa, mutta ennen kaikkea omaehtoisten leikkihetkien ja sosiaalisten vuorovaikutussuhteiden seuranta. Havainnot tulee kirjata säännöllisesti ylös ja keskustella tiimissä sekä lapsen vanhempien kanssa. Havainnot hyödynnetään toiminnan ja ympäristön suunnittelussa ja lapsen vasukeskusteluissa. (Järvinen, Laine & Hellman-Suominen 2009: 152.)

Lapsen vasun laatiminen vaatii lapsihavainnointia ja lapsen tutustumista; mitä tietoja ja taitoja lapsella jo on, mitä tietoja ja taitoja lapsi on opettelamassa (lähikehityksen vyöhyke), mitkä asiat kiinnostavat, missä lapsella on tuen tarvetta, mitkä asiat päivähoiton arjessa ovat lapsen hyvinvoinnin kannalta tärkeitä. Lapsihavainnointiin tarvitaan lapsen ja kasvattajan välistä aitoa kohtaamista, läsnäoloa, vuorovaikutusta sekä konkreettisia ja toimivia havainnointityökaluja. (Parrila 2011.)

Havainnointityökalun käyttö perustuu lapsen toiminnan arvioimiseen ja kirjaamiseen luonnollisessa kasvuympäristössä. Kasvatuksellisesti tärkein havainnointivälineen ominaisuus on se, että sen avulla voi seurata lapsen kehitystä ja oppimista muutenkin kuin vain tuotosten kautta. Tärkeää on huomata havainnoinnin ja testaamisen ero. (Ojala 1995: 5.)

Pitkällä aikavälillä lapsihavainnointi tuo tarkempaa ja monipuolisempaa tulosta lapsen kehitystasosta kuin yksittäiset testit. Yksittäisen testitilanteen tuoma jännitys saattaa vaikuttaa ratkaisevasti lapsen suoritukseen. Lapsi saattaa olla ujo uudessa tilanteessa, testin kieli ei välttämättä kohtaa juuri tätä lasta, lapsi voi olla jostain testitilannetta edeltävästä tilantees-

ta esimerkiksi ikävystynyt, haluton yhteistyöhön, hämmentynyt tai lapsi voi olla testitilanteessa väsynyt tai sairas tai tuntee muuten vaan olonsa esimerkiksi turvattomaksi. Tällöin testin luotettavuus heikkenee. Havainnoinnissa lisäksi pystytään helpommin kuin testeissä, ottamaan huomioon lapsen kulttuuriset ja etniset erot sekä mahdolliset erityispiirteet. Lisäksi lapsihavainnointi vahvistaa kasvattajien tietoa muun muassa kulttuurieroista ja etnisistä eroista, jotka on hyvä ottaa huomioon toiminnan suunnittelussa. (Ojala 1995: 5.)

Kun kasvattajat toimivat ja keskustelevat yhdessä lasten kanssa sekä havainnoivat lasten toimintaa, he oppivat ymmärtämään paremmin lasten ajattelua ja heidän maailmaansa. Kasvattajien tehtävänä on suunnitella toimintaa ja rakentaa ympäristö niin, että siinä näkyvät kullekin lapselle ominainen aktiivinen tapa toimia sekä sisällölliset orientaatiot. (Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 1995: 15, 18.)

Konstruktivistisessä oppimisenäkemyksessä oppiminen nähdään juuri aktiivisena, toiminnallisena, vuorovaikutusta sisältävänä proseessina (Heikka, Hujala & Turja 2009: 49). Konstruktivistisen oppimisenäkemyksen mielenkiinto kohdistuu yksilön sisäisiin prosesseihin oppimistoiminnassa. Se korostaa näin oppimisen yksilöllisyyttä. Nähdään, että tieto ei siirry, vaan oppijan täytyy aktiivisesti itse se käsitellä, tulkita ja jäsentää suhteessa omaan maailmaansa ja itseensä. Puhutaan oppimaan oppimistaidoista ja niiden tärkeydestä. Konstruktivistisessä oppimiskäsityksessä korostuu kontekstuaalisuus. Sanotaan, että oppiminen on mahdollista vain itse kokemalla ja omassa luonnollisessa ympäristössään. (Rauste-von Wright & Von Wright 1994:19.) Lapsihavainnointi liittyy kiinteästi aktiivisen oppimisen mahdollisuuden sekä oppimaan oppimistaitojen kehittämiseen, jossa korostuu kasvattajan toteuttama toiminnan ja ympäristön suunnittelu.

Lapsihavainnointia ja aktiivista oppimista USA:ssa ja Euroopassa on tutkittu jo yli 30 vuoden ajan. Muun muassa COR(Child Observation Record)-lapsihavainnointivälineen kehittelystä vastasi High/Scope Educational research Foundation, joka oli tuolloin 20 vuotta kehittänyt ja tutkinut aktiivisen oppimisen opetussuunnitelmaa 3-5 ja 5-8 vuotiaille lapsille. (Ojala 1995.) Heikka, J. & Hujala, E & Turja, L 2009 luoma havainnoinnin ja arvioinnin malli ”Lapsikohtainen pedagogiikan arviointi” on yksi keskeisin prosessi, josta sain mallia kehittämishankkeemme pohjalle. MIM-vuorovaikutushavainnointi oli keskeinen toinen suomalainen lapsihavainnoinnin malli, jota tarkastelin hanketta suunnitellessani, teoksesta Salo & Mäkelä 2007 MIM-vuorovaikutushavainnoinnin käsikirja. Edellä mainittuja havainnointimalleja ja niiden prosesseja en suoraan käyttänyt teoriapohjana työssäni, vaan käytin näitä vertailemiseen minkälaisia havainnointimalleja on luotu ja mitä niiden luomisprosesseissa on tapahtunut ja mitä niissä on otettu huomioon.

3.2 Varhaiskasvatussuunnitelma(vasu)pohjainen varhaiskasvatus

Varhaiskasvatussuunnitelmapohjaisen varhaiskasvatuksen tarve on noussut esille uuden varhaiskasvatusnäkemyksen myötä. Ennen varhaiskasvatuksen ydin oli lapsen ja perheen sijaan hyvinkin työvoimapoliittinen, tarve saada lasten vanhemmista työvoimaa. Uuden varhaiskasvatusnäkemyksen myötä ydin on siirtynyt lapseen, edistää lapsen hyvinvointia ja oppimista. Kasvattajan tehtävänä on panostaa toiminnan yksilölliseen suunnitteluun, jossa on huomioitu lapsi psyykkisenä, fyysisenä ja sosiaalisena kokonaisuutena sekä toiminnassa tulee näkyä lapselle ominainen tapa toimia.

Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet on luotu yhteistyössä Sosiaali- ja terveysministeriön, Opetusministeriön, Opetushallituksen, Suomen kuntaliiton ja muiden asiantuntijoiden kanssa. Vasun perusteet on valtakunnallinen varhaiskasvatuksen ohjauksen väline, jonka pohjana ovat valtioneuvoston periaatepäätöksenä 2002 hyväksymät varhaiskasvatuksen valtakunnalliset linjaukset. Ne sisältävät yhteiskunnan järjestämän ja valvoman varhaiskasvatuksen keskeiset periaatteet ja kehittämisen painopisteet. (Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 2005: 5.)

Valtakunnallinen varhaiskasvatussuunnitelma edistää varhaiskasvatuksen yhdenvertaisuuden toteutumista koko maassa. Sen tavoitteena on ohjata varhaiskasvatuksen sisällöllistä toteutumista ja kehittämistä, lisätä henkilöstön ammatillista tietoisuutta, lisätä vanhempien osallisuutta sekä lisätä moniammatillista yhteistyötä. Yhdessä esi- ja perusopetuksen opetussuunnitelmien perusteiden kanssa varhaiskasvatussuunnitelman perusteet muodostavat valtakunnallisesti lasten hyvinvointia, kasvua ja oppimista edistävän kokonaisuuden. (Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 2005: 5.)

Kunnat ovat velvoitettu kirjaamaan omat kunta vasut, joissa konkretisoituu oman kunnan varhaiskasvatuspalveluiden toteutuminen, kunnan varhaiskasvatuksen linjaukset, strategiat ja tavoitteet valtakunnalliseen vasuun pohjaten. Lisäksi jokaisessa varhaiskasvatyksikössä kirjataan kunkin yksikön oma vasu. Nämä vasut ovat yksityiskohtaisempia, joissa kuvataan yksikön arkea, erityispiirteitä ja painotuksia. Yksikön vasuun kirjataan myös kyseessä olevan yksikön eri varhaiskasvatuspalvelumuotojen tarkennetut tavoitteet. (Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 2005: 7.)

Lapsikohtaisen varhaiskasvatuksen toteutumisesta kirjataan lapsen vasu tai lapsen esiopetuksen suunnitelma (leops). Lapsen vasu tai leops laaditaan yhteistyössä vanhempien kanssa ja suunnitelman toteutumista arvioidaan säännöllisesti. Edellä kirjatun määritelmän pohjalla on Laki sosiaalihuollon asiakkaan asemasta ja oikeuksista 812/2000. Kyseessä olevan lain tarkoituksena on edistää asiakaslähtöisyyttä ja asiakassuhteen luottamuksellisuutta sekä asiakkaan oikeutta hyvään palveluun ja kohteluun sosiaalihuollossa.

Vanhempien kanssa tehtävästä yhteytyöstä käytetään varhaiskasvatuksessa nimitystä kasvatuskumppanuus. Varhaiskasvatuksessa kasvatuskumppanuudella tarkoitetaan vanhempien ja henkilökunnan tietoista sitoutumista toimimaan yhdessä lasten kasvun, kehityksen ja oppimisen prosessien tukemisessa. Vanhemmilla on lastensa ensisijainen kasvatusoikeus- ja vastuu sekä oman lapsensa tuntemus. Henkilökunnalla on koulutuksen tuoma ammatillinen tieto ja osaaminen sekä vastuu tasavertaisen yhteistyön luomisesta. Kasvatuskumppanuuden yhtenä tavoitteena on tunnistaa mahdollisimman varhain lapsen jollakin kasvun, kehityksen tai oppimisen osa-alueella mahdollinen tuen tarve ja luoda yhteistyössä yhteinen toimintastrategia lapsen tukemiseksi. (Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 2005: 29-30.)

Kodin ja päivähoidon yhteistyön keskeinen haaste on perhelähtöisen ammatillisuuden rakentaminen. Perhelähtöisyydellä tarkoitetaan varhaiskasvatuksen suunnittelua ja toteuttamista perheiden ja erityisesti lasten tarpeiden pohjalta. Kontekstuaalinen varhaiskasvatusnäkemys on nimenomaan perhe- ja lapsilähtöisyyttä, jossa korostuu lapsen kasvun ja kehityksen ymmärtäminen perheen kulttuurisen todellisuuden kautta. (Hujala 2004: 85.)

Lapsen vasu on prosessi, joka alkaa silloin kun perhe tulee tutustumaan päivähoitoon ja päättyy, kun lapsi lopettaa päivähoidon. Lapsen vasuun kirjataan lapsen elämänsä ja siinä tapahtuneet merkittävät muutokset. Lapsen vasussa toteutuu lapsen yksilöllinen kuvaus sekä hänen hyvinvointiaan, kasvua ja kehitystä edistävät pedagogiset periaatteet. Lapsen yksilöllisyyden ja hänen ainutkertaisuuden tunteminen auttaa varhaiskasvattajaa suunnittelemaan arkea ja ympäristöä sekä kohtaamaan lapsen, lapsen omaa persoonaansa kunnioittaen. (Kaskela & Kronqvist 2007: 5, 11.)

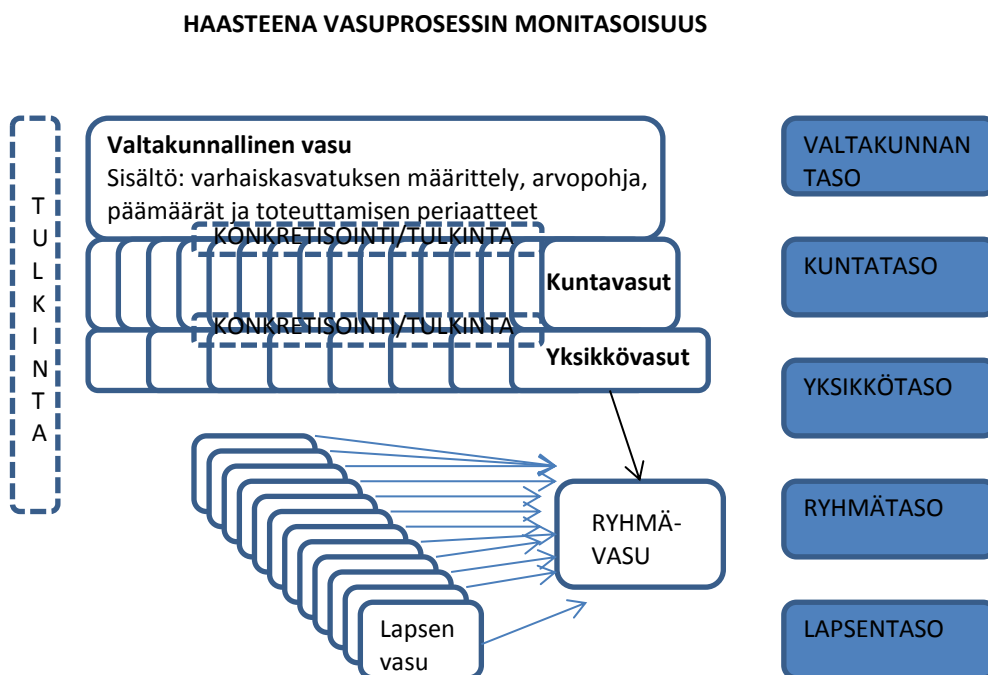
Lapsen vasussa korostuu lapsen yksilöllisyys ja hyvinvointi. Tämän määritelmän pohjalla on YK:n Lapsen oikeuksien sopimus, kuten myös valtakunnallisen varhaiskasvatussuunnitelman perusteiden pohjalla. Lapsen oikeuksien sopimus (LOS) hyväksyttiin YK:n yleiskokouksessa 1989. Sen mukaan lapselle tulee antaa mahdollisuudet kehittää yksilöllisiä kykyjään ja valmiuksiaan turvallisessa ja häntä eritavoin tukevassa ympäristössä. (Kaskela & Kronqvist 2007: 11.)

Lasten vasujen kautta muodostuu kokonaiskuva lasten yksilöllisistä kasvun ja oppimisen tarpeista; eroista ja yhtenäisyyksistä. Ryhmävasu syntyykin, kun ryhmän lasten yksilölliset vasut yhdistetään yhdeksi ja peilataan yksikön vasuun. Tämä ohjaa kunkin ryhmän konkreettista arjen pedagogiikkaa: toiminnan suunnittelua, toteutusta, arviointia sekä kehittämistä. (Parri-la 2011.) Ryhmävasun laadintaa vaikeuttaa lasten yksilöllisten tarpeiden ja perheiden toiveiden sekä varhaiskasvatusyksikön toimintapuitteiden yhteen liittäminen. Haasteellisemmaksi vielä tilanteen tekee heterogeenisempi ja isompi lapsiryhmä. Muun muassa tästä syystä pien-

ryhmätoiminta on ottanut vahvan sijan päivähoidon arjesta. (Heikka, Hujala, Turja & Fonsén 2011: 55.)

Pienryhmätoiminta antaa hyvät puitteet havainnoinnille ja näinollen mahdollistaa säännöllisen lapsihavainnoinnin. Lapsi tulee paremmin yksilöllisesti näkyväksi pienemmässä ryhmässä. Tärkeää lapsen yksilöllisyyden huomioimisessa on kasvattajan kyky joustaa tilanteen mukaan sekä ottaa lapset mukaan toiminnan suunnitteluun, toteutukseen ja arviointiin. Tätä pienryhmätoiminta palvelee hyvin. (Heikka, Hujala, Turja & Fonsén 2011: 55.)

Vasupohjaisella varhaiskasvatuksella tarkoitetaan siis lapsen vasun luomisprosessia sekä lapsen vasuun kirjattujen asioiden näkymistä arjessa. Se merkitsee parhaimmillaan kunkin lapsen yksilöllisen pedagogiikan näkymistä arjessa, toiminnan ja toimintaympäristön luomisessa. Vasupohjaisuus tarkoittaa sitä prosessia, joka käydään kun luodaan ja käytetään ryhmävasuja. Haasteeksi muodostuu vasuprosessin monitasoisuus (Kuvio 1).

Kuvio 1 Haasteena vasuprosessin monitasoisuus, Sanna Parrilaa 2011 mukailleen

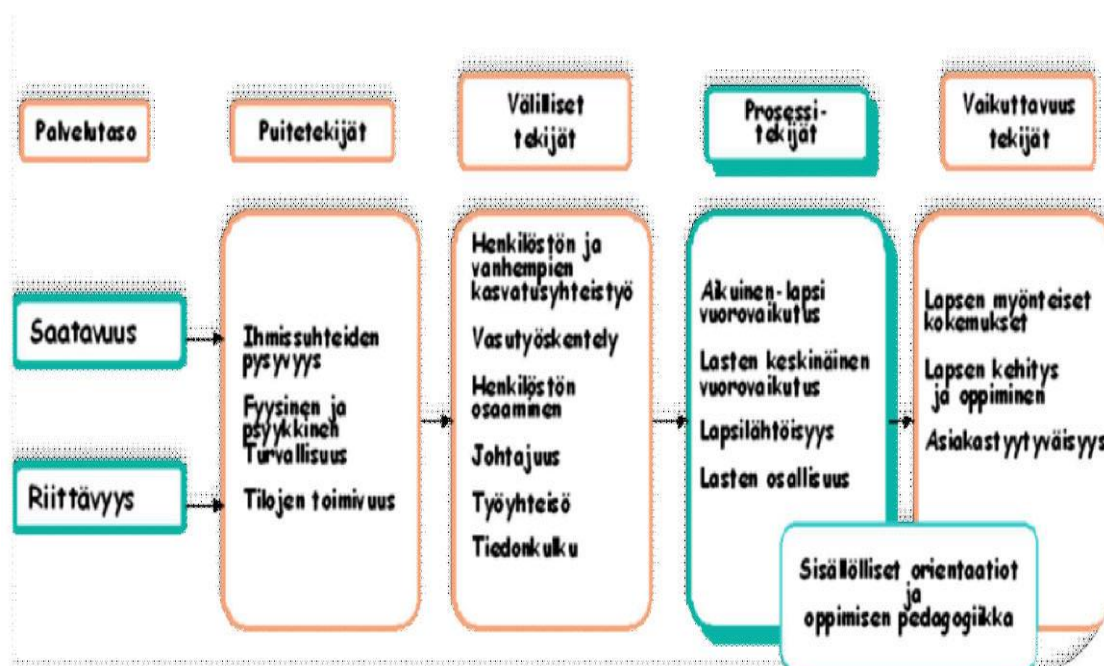

3.3 Lapsihavainnointi ja varhaiskasvatuksen laatu

Lapsihavainnointi varhaiskasvatuksessa merkitsee lapsen yksilöllisen kasvun ja kehityksen seuraamisen lisäksi toiminnan vaikuttavuuden arvioimista, joka merkitsee varhaiskasvatuksen laadun arvioimista. Laadunarviointi on kasvattajan ammatillisen toiminnan jäsentämistä, joka antaa perustan kasvattajan oman ammatillisuuden vahvistumiselle. (Hujala & Fonsén 2011: 312.)

”Varhaiskasvatuksen keskeinen voimavara on ammattitaitoinen henkilöstö. Laadukkaan varhaiskasvatuksen kannalta on olennaista, että kasvatusyhteisöllä ja yksittäisellä kasvattajalla on vahva ammatillinen tietoisuus.” (Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 2005: 9.)

Laadunarviointi on kasvatustoiminnan kehittämistyön perusta. Varhaiskasvatuksen laadunarviointi perustuu varhaiskasvatustieteeseen, jossa painottuu lapsen kasvun kontekstuaalisuus ja konstruktivistinen oppimiskäsitys. Näiden pohjalta on määritelty päivähoiton laatutekijät, joista on rakennettu varhaiskasvatuksen laadunarviointimalli (Hujala-Huttunen 1995). (Hujala & Fonsén 2011. 312-313, 318.) Laadunarviointi päivähoitossa -projektin (1997-2000) myötä päivitettiin varhaiskasvatuksen laadunarviointimallia, tuoden siihen oppimisen ja pedagogiikan sekä opettamisen sisällölliset näkökulmat (Hujala, Parrila, Lindberg, Nivala, Tauriainen & Vartiainen 1999: 80) (Kuvio 2). Malliin sisällytetyt laatutekijät kuvaavat niitä tekijöitä, jotka varhaiskasvatustutkimus on nostanut keskeisiksi päivähoiton laadun näkökulmasta.

Kuvio 2 Päivähoidon laadunarviointimalli (Hujala-Huttunen 1995; Hujala, Parrila, Lindberg, Nivala, Tauriainen & Vartiainen 1999; Hujala & Fonsén 2011: 317.)

Varhaiskasvatuksen laadunarviointimalli muodostuu neljästä osasta; päivähoidon puitetekijät, välilliset tekijät, kasvatusprosessiin liittyvät tekijät sekä vaikuttavuustekijät. Lähtökohtana näille on lakisääteinen varhaiskasvatuspalveluiden riittävyden ja saatavuuden määrittäminen. Kaikkia näitä laatutekijöitä voidaan tarkastella erikseen mutta yhdessä nämä teoreettisesti perustellut laatutekijät muodostavat päivähoiton kokonaisen laatukehiksen. (Hujala & Fonsén 2011: 318.)

Varhaiskasvatuksen puitetekijät mittaavat fyysisiä ja psyykkisiä edellytyksiä laadukkaaseen varhaiskasvatuksen toteuttamiselle. Kasvatusprosessin ohjaamisen ja henkilöstön osaamisen varmistaminen on laadunarviointimallin välillisiä tekijöitä. Puolestaan prosessitekijät arvioivat kasvatusprosessin toteutumista sekä lapsen ja kasvattajan välisen vuorovaikutuksen laatua. Vaikuttavuustekijät arvioivat laatua käyttäjänäkökulmasta. Ne osoittavat lapsen ja vanhempien tyytyväisyyttä sekä koettua laatua ja vaikuttavuutta. (Hujala & Fonsén 2011: 319.)

Kehittämämme lapsihavainnoinnin työkalu tukee laadunarviointimallissa välillisiä- sekä prosessitekijöitä. Välillisistä tekijöistä kasvatusprosessin ohjaaminen on avainasemassa. Luodulla lapsihavainnoinnin työkalulla saadaan oleellista tietoa lapsista ja arjesta toteutettavan pedagogiikan taustalle, arvokasta tietoa toiminnan ja ympäristön suunnitteluun.

Lapsihavainnoinnin tuloksilla on myös mahdollisuus herätellä kasvattajien ammatillista tietoisuutta sekä koulutustarpeita ja varmistaa henkilökunnan osaamista. Lasten kanssa jatkuvassa vuorovaikutuksessa olevan henkilöstön hyvinvointi, osaaminen ja työn hallinnan tunne heijastuvat välittömästi lasten hyvinvointiin. Päivähoitohenkilöstön työssä viihtyminen ja varhaiskasvatuksen laatu ovat kiinteässä yhteydessä. Henkilöstö, joka kokee työnsä laadukkaaksi, merkitykselliseksi ja mielekkääksi, viihtyy työssään. Työhyvinvointi ja työssävihtyminen puolestaan innostavat henkilöstöä tekemään parhaansa, kehittämään toimintaansa ja luomaan hyvän ilmapiirin, jotka ovat laadukkaalle varhaiskasvatukselle oleelliset. Systemaattinen oman työn sekä yksikötason varhaiskasvatuksen arviointi, suunnittelu ja kehittäminen tukevat työntekijän ammatillisuuden tiedostamista ja näin ollen työn hallinnan tunnetta, työhyvinvointia ja toiminnan laatua. (Hujala & Fonsén 2009, 6.)

Itse lapsihavainnointityökalu velvoittaa kasvattajaa lapsen kohtaamiseen yksilöllisesti ja näin ollen laadukkaaseen vuorovaikutukseen lapsen kanssa. Lapsihavainnoinnin työkalulla saadaan arvokasta tietoa muun muassa pedagogiikan vaikuttavuudesta lapseen, hänen kasvuun ja kehitykseen. Lisäksi yhdessä linjattu yhteinen lapsihavainnointi asettaa kaikki lapset tasarvoiseen tilanteeseen, heitä havainnoidaan ”samanlaisten lasien” läpi.

4 KEHITTÄMISHANKKEEN TAVOITTEET

Yleisesti kehittämishankkeiden tavoitteet voidaan nähdä kahdella eri tasolla: kehitystavoitteet ja välittömät tavoitteet. Kehitystavoitteet kuvaavat pitkän ajan muutoksia kohdeorganisaatiossa, kun taas välittömät tavoitteet kuvaavat niitä tavoitteita, jotka saavutetaan välittömästi hankkeen päätyttyä. (Silfverberg 1996: 49-50.)

Tavoitteena tässä opinnäytetyössä on Vantaan kaupungin, Matarin päiväkodin varhaiskasvattajien toteuttaman lapsihavainnoinnin avaaminen kyselylomakkeella. Siitä saadun tiedon pohjalta yhdessä luomamme havainnointityöryhmän kanssa, tavoitteena on toteuttaa kehittämishanke, yksikkömme sisäinen prosessi, jossa luodaan vasupohjainen lapsihavainnoinnin työkalu yksikkömme henkilökunnan käyttöön. Työkalu ja sen luonnissa käyty pedagoginen keskustelu tulevat linjaamaan lapsihavainnointia Matarin päiväkodissa.

Kehittämishankkeessani on välittömiä tavoitteita sekä kehitystavoitteita. Saavutetut välittömät tavoitteet, jotka syntyivät työllän myötä ja ovat näinollen perusta kehittämishankkeelle, näkyvät heti kehittämishankkeen päätyttyä. Kehitystavoitteet, jotka syntyivät hankkeen alussa toteutetun kyselyn analyysin ja sen tulokinnan myötä muotoutuivat lopullisiksi hankkeen edetessä. Muotoutumiseen vaikuttivat koulutus vasupohjaisesta varhaiskasvatuksesta ja tulosten peilaaminen varhaiskasvatuksen laadunarviointimalliin. Kehitystavoitteiden tulokset näkyvät vasta ajan kanssa. Kehitystavoitteet ovat jaettu eri tasoille: yksikkötaso, henkilökunnan taso sekä asiakkaiden taso.

Tämän kehittämishankkeen välittömät tavoitteet ovat

- Tutkia, miten lapsihavainnointia toteutetaan Matarin päiväkodissa ja mitä yksikön henkilökunta havainnoimalla tavoittelee
- Luoda vasupohjainen lapsihavainnointityökalu vasupohjaisen varhaiskasvatuksen tueksi

Kehitystavoitteina hankkeessamme ovat

Varhaiskasvatusyksikön tasolla:

- laadukkaampi varhaiskasvatus
- suuntana vasupohjainen varhaiskasvatus, Vantaan painotus

Henkilökunnan tasolla:

- lapsihavainnoinnin konkretisoituminen, yhteisen linjan löytyminen
- vahvistaa henkilökunnan tunnetta lapsikohtaisen havainnoinnin onnistumisesta (havainnointityökalun helppous)
- työntekijöiden ammatillisen tietoisuuden lisääntyminen
- työssä viihtyminen
- vasupohjainen varhaiskasvatuksen lisääntyminen

- vasukeskusteluiden kirjaamisen helpottuminen
- huolen puheeksiottamisen helpottuminen

Asiakkaiden (lapset ja perheet) tasolla:

- lapsen yksilöllinen kohtaaminen, lapsilähtöisyys, vasupohjaisen pedagogiikan lisääntymässä
- kasvatuskumppanuuden ja perhelähtöisyyden vahvistuminen

5 KEHITTÄMISHANKKEEN METODOLOGIA

5.1 Kehittämishankkeen metodologisia lähtökohtia

Hankkeeni on Matarin päiväkodissa toteutettava varhaiskasvatustoiminnan kehittämishanke, jolla pyritään parantamaan lasten havainnointia kyseessä olevassa yksikössä. Pohjalla on työyhteisöltä keskustelemalla ja kyselyn avulla kerätty tieto, kokemus ja näkemys asian tilasta varhaiskasvatusyksikössämme.

Havainnointia parannetaan muodostamalla yhteinen linja lapsihavainnointiin sekä kehittämällä lapsihavainnoinnin työkalun. Siihen, minkälainen havainnointityökalu muodostuu, vaikuttavat esimiehen ja työntekijöiden kokemukset havainnoinnista, sen merkityksellisyydestä ja tavoitteista. Tämän tiedon keräämme keskustelemalla havainnointityöryhmän jäsenten kanssa sekä kehittämämme kyselyn avulla. Uskomme, että kehittämällä lapsihavainnoinnin työkalun, parannamme varhaiskasvatuksen laatua kyseessä olevassa yksikössä, tuomme arkeen lapsihavainnointiin liittyvien toimintatapojen yhtenäistämistä ja Vantaan linjausten mukaista vasu-pohjaisempaa varhaiskasvatusta.

Koska hankkeessani tutkimus ja kehittäminen kulkevat käsi kädessä, on se tutkimuksellista kehittämistoimintaa, jossa tutkimus palvelee kehittämistä. Piirteitä tämä hanke on saanut osallistavasta toimintatutkimuksesta. Tutkimus liitetään kehittämistoiminnan muutosprosesseja ja tukevaksi välineeksi - siis tietyllä tapaa vastaamaan miksi kehitetään.

Kehittämishanke muodostuu kahdesta eri osasta. Pienimuotoisesta kvalitatiivisesta, laadullisesta tutkimuksesta, jossa aineisto kerätään kyselyllä yksikön työntekijöiltä ja käsitellään sisällönanalyysillä. Ensimmäisen osan, alkukartoituksen perusteella muodostetaan lapsihavainnoinnin tila kyseessä olevassa yksikössä, jonka perusteella asetetaan kehittämistavoitteita. Toinen osa on konkreettinen lapsihavainnoinnin työkalun kehittämishanke, jossa moniammatillinen niin kutsuttu havainnointityöryhmä toimii hankkeen toteuttajana. Lopuksi lapsihavainnoinnin työkaluun perehdytetään kyseessä olevan varhaiskasvatusyksikön henkilökunta. Tällä yhtenäistetään yksikön lapsihavainnointilinjaa toivottuun suuntaan.

Lapsihavainnoinnin työkalu otetaan käyttöön Matarin päiväkodissa syksyllä 2012. Syksyn työyhteisötapaamisessa käydään hanke lyhyesti läpi; mistä lähdettiin, itse prosessi ja mitä saavutettiin. Avataan koko kyseessä olevan yksikön varhaiskasvattajille kyselyn tuloksia, mitä meille havainnointi merkitsee ja sitä, mitä kohti olemme pedagogisesti menossa, vasupohjainen varhaiskasvatus. Tämän jälkeen käydään koko havainnointityökalu läpi pedagogisesti keskustellen ja sovitaan yhteiset pelisäännöt sen käytöstä.

Haasteeksi muodostuu muutoksen tuominen pysyväksi arkeen. Koska hanke päättyy ensimmäisen lapsihavainnoinnin työkalun version käyttöönottoon syksyllä 2012, tällöin loppukartoituksen, vaikuttavuuden arvion, toimivuuden testaamisen ja toteamisen näen jatkohankkeeksi tälle työlle.

5.2 Toimintatutkimus ja kehittävä työntutkimus

Työn tutkimuksessa on oleellista saada esiin kehitysmahdollisuuksia, pelkän työn kuvaaminen ei riitä. Tähän tarttui Kurt Lewin (1948) ja hahmotteli toimintatutkimuksen. Lewinin mukaan toimintatutkimus on monimenetelmällistä. Lewinin mukaan toimintatutkimuksessa tärkeää on käytännön kokeet eli muutoskokeet. Yksi tärkeä edellytys muutoskokeille Lewinin mukaan on muutoksen pysyvyyden haasteet, kuinka opittu tuoda pysyväksi arkeen. Lisäksi Lewin näkee muutoskokeen edellytyksenä alkutilanteen kartoituksen sekä loppukartoituksen. Näillä saadaan luotua suunnittelupohja sekä lopuksi vertailua ja vaikuttavuuden arviointia. Vaikeimpana ja tärkeimpänä tutkimustehtävänä Lewin pitää prosessin ja sen aikana tapahtuvan muutoksen tarkkaa kirjaamista, jota analysoimalla saadaan konkreettisia arjesta ja toiminnasta esille nousevia tutkimustuloksia. (Engeström 1995: 110-112.)

Lewinin metodologinen johtopäätös: ”Tämä ja vastaavanlaiset kokemukset ovat saaneet minut vakuuttuneeksi siitä, että meidän tulisi nähdä toiminta, tutkimus ja koulutus kolmiona, joka on pidettävä koossa, jotta mikään sen kulumista menestyisi. (Lewin 1948: 211.)”

Osallistava toimintatutkimus William F. Whyten (1991) mukaan lähtee sosiologiasta. Kyse on Whyten mukaan sisällöllisten ratkaisujen hausta työtoimintaan ja organisaatioon. Whyte korostaa, että organisaation kaikkien työntekijöiden mukaan ottaminen on tärkeää jo heti alkuvaiheessa, heidän asiantuntemuksen esilletuomiseksi. Whyte näkee tärkeäksi työntekijöiden muuttamisen tutkijoiksi. Osallistava toimintatutkimus on suunnitelma, jossa tutkittavan organisaation jäsenistä osa lähtevät aktiivisesti mukaan tutkimusprosessin kaikkiin vaiheisiin - tutkimuksen suunnittelusta aineiston keräämiseen, aineiston analysointiin sekä raportin kirjaamiseen - sekä tulosten käyttöön ottamiseen toiminnassa. Whyten metodologia on saanut kuitenkin kritiikkiä liian käytännönläheisyydestä unohtaen teoreettisten viitekehysten merkityksen. (Engeström 1995: 116-117; Whyte W 1991.)

Suomalainen työelämän toimintatutkimus; kehittävän työntutkimuksen metodologia, on toimintatutkimuksen eri muunnelmien tuotosta. Siinä on piirteitä muun muassa niin edellä mainitun Lewinin ja Whyten metodeista, mutta myös Angyrisin (1970) näkemyksestä työyhteisön ajattelutapojen muuttamisesta, jossa organisaatio kykenee jatkuvaan arviointiin ja uuden oppimiseen. Sekä Gustavsenin (1980) näkemyksestä verkostollisesta demokraattisesta dialo-

gista, jonka merkitys perustuu vuoropuhelun organisoimiseen useiden organisaatioiden välisen verkon avulla. (Engeström 1995: 118-119.)

Kehittävä työntutkimus on muutossuunnitelma, jossa yhdistyy tutkimus, käytännön kehittämistyö sekä koulutus osallistavien keinoin. Työntekijät itse ideoivat, analysoivat ja muuttavat omaa toimintaansa yhdessä työstetyn kehittämishankkeen avulla. Hyödyksi käytetään kokemusta, tutkimustuloksia ja teoriaa. Uusi toimintatapa on laadullisesti uusi kokonaisuus, johon liittyy uudenlainen käsitys työn kohteesta. Tähän liittyy muun muassa uusien strategisten työvälineiden kehittäminen. (Engeström 1995: 12, 90-91.)

Ideointivaiheessa on tärkeää sallia luovuus, näin syntyy paljon ideoita ja näin ollen useampia jatkokehitettäviä innovaatioita. Toteuttamiskelvottomilta näyttäviäkään ei pidä hylätä heti. Ennen kuin idea hylätään, tulisi olla kolme syytä, miksi idea ei toimi. Näin myös vältetään se, ettei aseteta innovaatiolle ja luovuudelle liian korkeaa kynnyksiä, jolloin ideoitakaan ei syntyisi. (Lecklin & Laine 2009: 76.)

Reflektiivinen työote on kehittävässä työntutkimuksessa oleellista. Synnytetään konkreettista aineistoa, joka kuvaa tutkittavan ja kehitettävän organisaation, työn tilaa ja haasteita. Niin kutsutun peilin avulla työntekijät tuovat tiedostetuksi toimintatapaansa - ammatillisen tietoisuuden lisääntyminen. Peilin avulla työntekijä oppii näkemään oman toimintansa osana suurempaa kokonaisuutta. Henkilökohtaisen kritiikin sijaan, työntekijä kokee kritiikin yhteisten työtapojen kehittämisen välineeksi. Ja näin ollen pystyy helpommin lähtemään kehittämään yhteistä toimintaa. (Engeström 1995: 124-126.)

Uuden toimintamallin soveltaminen ja yleistäminen vaatii sen käyttöön ottamista arkityössä. Toisinaan tämä tapahtuu ensin kokeiluna ja yleistyy asteittain koko yhteisön kattavaksi muutokseksi. Tässä vaiheessa yleisesti esiintyy muutosvastarintaa. Yksilöt sopeutuvat muutokseen eri tavoin. Muutos herättää aina tunteita. Jotkut innostuvat muutoksesta ja ovat innolla viemässä muutosta arjen käytänteisiin. Jotkut taas vastustavat muutosta ja suhtautuvat hyvin kielteisesti. Jotkut jopa pelkäävät muutosta, joka vaikeuttaa hänen ihan perus arjen toimintoja. On helppo perustella miksi muutokseen tulisi suhtautua positiivisesti; voimavaramme ja työpaikkamme säilyy, emme kuormitu ja stressaannu niin ja toiset työyhteisön jäsenet pitävät helposti lähestyttävänä ja hyvänä yhteistyökumppanina. (Juuti & Virtanen 2009: 123-124.)

Joskus kuitenkin negatiivinen suhtautuminen vie voiton, vaikka kuinka tietäisimme sen kuluttavan turhaan voimavarojamme. Työssä menestyminen ja jaksaminen on tunnekysymys. Kaikki kokemukset ovat niiden kokijalle tosiasioita. Siksi tunteet ovat hyväksyttävä sellaisinaan. Tunteiden, niin positiivisten kuin negatiivistenkin, hyväksyminen avaa mahdollisuuden suunnata niihin käytettyä energiaa oleelliseen suuntaan. Toimimme myönteisyyden periaatteen

mukaisesti, jolloin tunteemme ja mielikuvamme tukevat alitajuisesti tekojamme. (Juuti & Virtanen 2009: 124-126.)

Uusien käytänteiden noudattaminen systemaattisesti vakiinnuttaa uuden toimintatavan ja luo puitteet arvioinnin mahdollisuudelle. Uudet käytänteet vahvistuvat ja työyhteisö voi pysähtyä arvioimaan omaa muutostaan. Koska usein työntutkimuksen hankkeet käynnistyvät tarvetilasta, on kehittämishankkeen painopiste uuden luomisessa ja käyttöönottossa eikä niinkään seurannassa ja arvioinnissa hankkeen rajallisen keston vuoksi. (Engeström 1995: 91, 128-129.)

5.3 Kysely ja sisällönanalyysi

Kyselyssä tieto kerätään kaikilta vastaajilta täsmälleen samalla tavalla. Kyselyn etuna pidetäänkin sitä, että sen avulla voidaan saada laaja tutkimusaineisto. Tutkimukseen voidaan saada paljon henkilöitä ja heiltä voidaan kysyä monia asioita. Aineisto voidaan kerätä ainakin kahdella päätavalla. Ensimmäinen tapa on posti- ja verkkokysely, jossa lomake lähetetään tutkittaville, he täyttävät sen itse ja postittavat lomakkeen takaisin tutkijalle. Nopea ja vaihtoehtoinen tapa saada aineistoa, mutta ongelmana voi olla kato. Toinen tapa on kontrolloitu kysely, jossa tutkija jakaa kyselyt henkilökohtaisesti ja palautus tapahtuu tiettyyn paikkaan tai tutkija on lähettänyt lomakkeet, mutta noutaa ne itse ilmoitetun ajan kuluttua. Näin tutkija voi keskustella lomakkeen täyttämistä tai tutkimukseen liittyvistä kysymyksistä ja kysely saa näin henkilökohtaisemman näkökulman. (Hirsjärvi, Remes & Sajavaara 2009: 193-197.)

Lomakkeiden avulla voidaan kerätä tietoa tosiasioista, käyttäytymisestä, toiminnasta, tiedoista, arvoista, asenteista, uskomuksista, käsityksistä sekä mielipiteistä. Lisäksi lomakkeella voidaan pyytää arviointeja ja perusteluita edellä mainittuihin asioihin. Kysymysten asettelu on tärkeää. Tosiasioita tulee kysyä suoraan yksinkertaisilla kysymyksillä, joko avointen kysymysten avulla tai strukturoitu monivalitakysymys tyyppisesti. Usein lomakkeisiin sisältyy lisäksi vastaajaa itseään koskevia taustakysymyksiä. (Hirsjärvi, Remes & Sajavaara 2009: 197-200.)

Kyselylomakkeen laadintaa pidetään taitolajina. Siinä tulee ensisijaisena huomioida selvyys. Tulee kysyä sellaisia asioita, jotka merkitsevät samaa kaikille vastaajille. Rajatut kysymykset ovat parempia kuin yleiset kysymykset, jotta vastaukseen liittyisi mahdollisimman vähän tulokinnan varaisuutta. Puolestaan lyhyet kysymykset ja kysymykset, joissa kysytään yhtä asiaa kerrallaan, ovat helpompi ymmärtää. Perusohjeena voidaan pitää, että yleisimmät ja helpommat kysymykset asetetaan alkuun ja tarkemmat, spesifimmät kysymykset loppuun. Kyselyn kieleen tulee myös kiinnittää huomio. Ammattikieltä ei kannata käyttää, koska kaikki vastaajat eivät ymmärrä sitä. Samoin johdattelevia kysymyksiä ei suositella käytettävän tulosten luotettavuuden kannalta. (Hirsjärvi, Remes & Sajavaara 2009: 202-203.)

Lomakkeesta tulee syntyä mielikuva helpostitäytettävyydestä. Ulkoasultaan sen tulisi olla myös moitteeton ja luokseen vetävä. Avovastauksilla tulee olla riittävästi tilaa. Lomakkeeseen tulee liittää saatesanat, josta ilmenee kyselyn tarkoitus ja tärkeys sekä rohkaisee vastaamaan. Saatesanoista tulee myös ilmetä mihin mennessä kysely tulee palauttaa. (Hirsjärvi, Remes & Sajavaara 2009: 204.)

Lomakkeilla saatu tieto tulee analysoida ja tuloksia tulee tulkita. Seuraavaksi esitän työssäni käyttämää kvalitatiivista sisällönanalyysia Syrjäläistä (1994: 90) mukailten (Kuvio 3).

Itse aineiston käsittely alkaa sillä, että tutkija tutustuu aineistoon kokonaisuutena syvällisesti; virittäytyy, ajattelutyö tutkimus- ja teoriakirjallisuuden avulla. Seuraavaksi aineistoa lähdetään luokittelemaan, teemoittelemaan aineiston ehdoilla. Luokittelua tehdään useammassa vaiheessa, joista jokaisessa tarkennetaan ja korjataan luokittelua. Näin pyritään löytämään niin kutsutut ydinkategoriat, jotka yhdistävät kysymysten tuloksia, alempia kategorioita yhteisiksi luokiksi. (Metsämuuronen 2005: 235-238.)

Analyysin avulla saatuja tuloksia tulee tulkita. Tulkinta on aineiston analyysin avulla esiin nousevien asioiden avaamista ja tulkintaa. Esiin nousee kysymys tutkimuksen pätevydestä, mittaako tutkimus sitä, mitä sen on tarkoitettu mittaavan. Tulkinta on tätä pätevyden pohdintaa. Kuitenkaan tulosten analysointi ei riitä kertomaan tutkimuksen tuloksista, vaan tarvitaan aineiston kokoamista ja yhdistämistä, joka antaa vastauksen asetettuihin tutkimuksen ongelmiin. (Hirsjärvi, Remes & Sajavaara 2009: 229-230.)

Kvalitatiivisen sisällönanalyysin vaiheet Syrjäläistä mukailten (Syrjäläinen 1994: 90.)

Tekijän ”herkistyminen”

* Oman aineiston perinpohjainen tunteminen

Aineiston sisäistäminen ja teorisointi (ajattelutyö)

Aineiston karkea luokittelu

* Keskeisimmät teemat/luokat

Tutkimustehtävän täsmennys

Käsitteiden täsmennys

Ilmiöiden esiintymistiheyden toteaminen

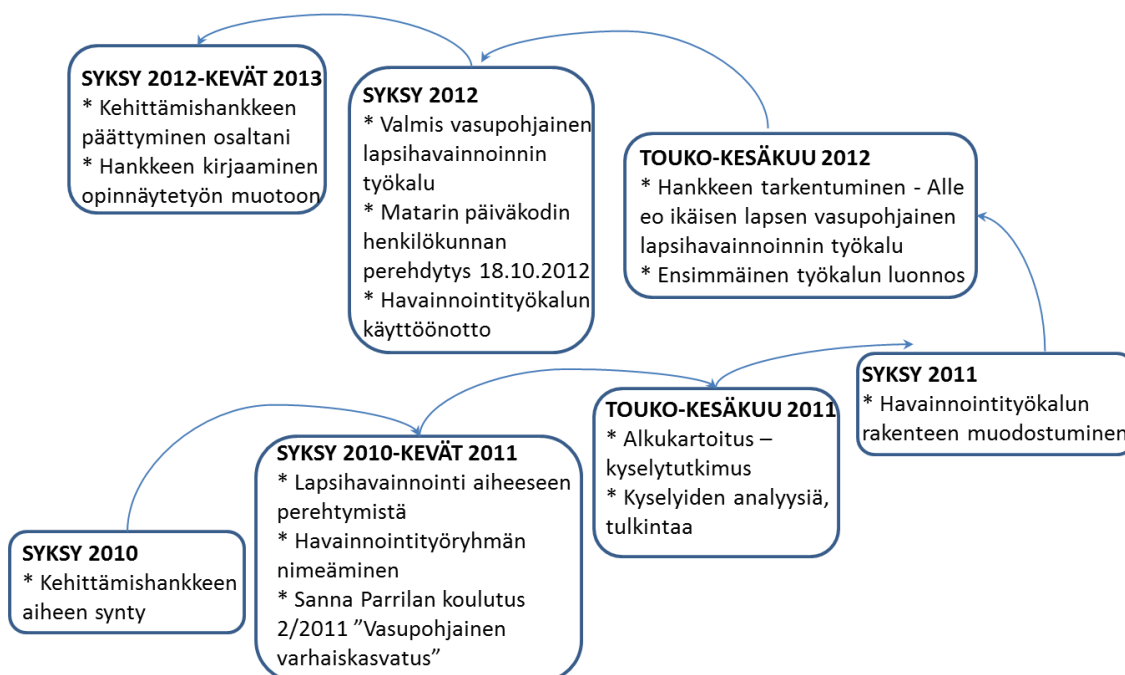
Poikkeusten toteaminen

Johtopäätökset ja tulkinta

Analyysin tulos siirretään laajempaan tarkastelukehikkoon

Kuvio 3 Käyttämäni sisällönanalyysi Syrjäläistä (1994: 90) mukailten

6 KEHITTÄMISHANKKEEN TOTEUTTAMINEN

Kuvio 4 Kehittämishankkeen eteneminen

Yllä oleva kuvio antaa kuvan kehittämishankkeen toteuttamisen vaiheista (Kuvio 4). Tekstissä avaan vaihe vaiheelta kehittämishankkeen toteuttamista.

6.1 Kehittämishankkeen alkuvaiheet

Matarin päiväkodin työillan tuloksena syksyllä 2010 nousi tarve kehittämishankkeelle, jossa perehdytään lapsihavainnoinnin tilaan edellä mainitussa yksikössä ja tuotetaan lapsihavainnoinnin työkalu havainnointilinjan yhtenäistämiseksi. Kehittämistavoitteet puolestaan konkretisoituvat vasta hankkeen edetessä.

Syksyn 2010 ja kevään 2011 aikana nimesimme havainnointityöryhmän ja perehdyimme havainnointiin tutkimus- ja teoriakirjallisuuden avulla. Tutustuimme jo olemassa oleviin erilaisiin, eri tarkoituksiin kehitettyihin havainnointityökaluihin.

Kehittämishankkeen tärkeyttä erityisesti vahvisti koulutus vasupohjaisesta varhaiskasvatuksesta keväällä 2011. Kehittämishankkeemme kirkastui - luomme vasupohjaisen lapsenhavainnoinnin työkalun.

Kehittämishankkeen alkuperäisen vetäjän kanssa istuimme alas toukokuun alussa 2011, jolloin loimme rungon kehittämishankkeelle: alkukartoitus - kyselytutkimus, havainnointiryhmän tapaamiset, joissa käsitellään kyselytutkimuksen tuloksia, tulosten ja havainnointiryhmän pedagogisten pohdintojen perusteella luomme lapsihavainnointityökalun, joka toimii lapsihavainnoinnin linjaajana.

6.2 Alkukartoitus

Tuolloin toukokuun 2011 alussa samalla rakensimme jo kyselylomakkeen yksikkömme henkilökunnalle. Kyselylomakkeeseen päädyimme sen helppouden ja neutraaliuden takia. On helppoa saada kyselylomakkeesta neutraali, jossa eivät tutkijan omat näkemykset aiheesta vaikuta, kuin haastatteleamalla itse. Päädyimme kontrolloituun kyselyyn, joka jaetaan kontrolloidusti ja vastaukset pyydetään palauttamaan tietokonehuoneen seinällä olevaan kuoreen.

Kyselylomakkeen muodossa päädyimme avoimiin kysymyksiin. Perusteluna avointen kysymysten valinnassa oli se, että ne antavat vastaajalle mahdollisuuden sanoa, mitä hänellä on todella aiheesta kerrottavaa. On totta, että avoimet kysymykset tuottavat sisällöltään kirjavaa ja luotettavuudeltaan kyseenalaista tietoa, jota on vaikea käsitellä ja koodata. Otimme tietoisesti kuitenkin sen riskin, koska kohderyhmä oli niin pieni. Vastaajan taustakysymyksille emme nähneet tarvetta, jotta kenenkään henkilöllisyys ei näin pienestä kohderyhmästä tulisi esille.

Kysymysten asettelu oli haasteellista. Millä varmistetaan, että kysyttävä asia merkitsee kaikille samaa, kun aiheesta keskustellessa nousi esille se, kuinka itse aihekin ymmärretään eritaivoin? Vaikka meistä kysymys tuntuu selvältä, ei se välttämättä vastaajille ole selvä ja yksiselitteinen. Mutta teimme parhaamme kysymysten asettelun pohdinnassa. Pääperiaatteena meillä oli mahdollisimman vähäisten kysymysten määrä, koska mielestämme lyhyisiin kyselyihin jaksaa vastata, pitkiin ei. Ongelmaksi nousi se, miten kysyä vain yhtä asiaa yhtä kysymystä kohden, ollen kuitenkin mahdollisimman selkeä, konkreettinen kysymys ja kysymysten määrä mahdollisimman vähäinen. Palasimme työillan keskustelun tulokseen. Lapsihavainnointi ei suju niin kuin työntekijät toivovat, kuitenkin keskustelu ei johtanut siihen, miten sen toivotaan sujuvan. Lisäksi käytänteissä havaittiin olevan paljon eroja; mitä, milloin ja miksi havainnoidaan. Eroja oli myös siinä, miten lapsihavainnointi ymmärretään. Näiden pohjalta loimme kysymykset:

1. Missä tilanteissa ja milloin havainnoit?
2. Mikä estää havainnoimasta, mikä vaikeuttaa/haittaa havainnoimista?
3. Mitä tietoa haluat saada havainnoimalla ja mihin sitä tietoa käytät?

Kysymykset asetimme A4 kokoiselle paperille ja väliin jätimme runsaasti vastaustilaa. Näin syntyi kyselylomake (liite 2.). Kyselyn jaoin itse kiertämällä kaikki ryhmät, yhteensä 18 kyselylomaketta. Kontolli, keskustelu lomakkeen täyttämistä tai tutkimukseen liittyvistä kysymyksistä, jolloin kysely saa näin henkilökohtaisemman näkökulman, tapahtui lähinnä lomakkeiden vastaanottajan kohdalla. Hänen tehtävänä oli jakaa lomakkeet oman tiimin muille jäsenille. Kontrolli oli selkeästi avainasemassa, koska vastausprosentti jäi hyvin pieneksi niiden osalta, jotka saivat toisen käden kautta kyselyt. Kontrollin tärkeyttä ei ollut avattu sille, joka otti tiimin muiden jäsenten lomakkeet annettavaksi. Kyselyyn vastaamiseen oli kaksi viikkoa aikaa, palautuspäivä 31.5.2011.

Tiistaina 31.5.2011 muistuttelin vielä kaikkia tiimejä kyselyyn vastaamisesta ja kerroin, että otan vastauskuoren pois 3.6.2011, jonka jälkeen kokoan, analysoin ja tulkitsem tuloksia. Jatkoin siis vastausaikaa vielä kolmella päivällä.

6.3 Kyselyaineiston analyysiä ja tulkintaa

Vastausajan päätyttyä kyselylomakkeita oli palautunut 7/18 kappaletta. Vastausprosentti on siis 38,9%. Kyselyn tuloksia työstin välittömästi viikonlopun 3.-5.6.2011 aikana. Luin kyselylomakkeiden vastaukset useampaan kertaan läpi, luoden mielikuvan koko lapsihavainnoinnin tilasta Matarin päiväkodissa. Kun osasin vastaukset lähes ulkoa oli helppo ryhtyä luokittelemaan, teemoittelemaan vastauksia.

Ensimmäisellä analyysikierröksellä pilkoin kysymyksiä ja liitin niiden perään kirjattuja vastauksia. Pilkonnan tuloksena syntyi viisi tarkennettua kysymystä ja niihin vastaukset (liite 3.).

Toisella analyysikierröksellä teemoittelin vastauksia, tulkitsemalla mitä vastauksella tarkoitetaan.

1. Missä tilanteissa havainnoit?

- Tilanteissa, joissa lapselta odotetaan omatoimisuutta - ohjeiden vastaanottamista, ohjeiden mukaan toimimista
- Tilanteissa, joissa lapselta odotetaan sosiaalisia taitoja, vuorovaikutustaitoja

2. Milloin (mistä syystä) havainnoit?

- lapsen erityinen käytös kiinnittää huomion
- leikissä mukana tai passiivisena
- aktiivisesti lähes koko ajan, ”sivusilmällä”

3. Mikä estää, vaikeuttaa, haittaa havainnointia? Miksi en havainnoi?

- toiset lapset/aikuiset
- omat ”ongelmat”: omat ajatukset, ”kiire” ja muut tekosyyt, ajan puute
- työväliseen puute, ei tiedetä mitä havainnoidaan

4. Mitä tietoa haluat saada havainnoinnilla?

- tuntee lapsi
- lapsen tuentarpeen kartoitus
- lapsen kehitystaso

5. Mihin tietoa käytät?

- toiminnan suunnitteluun
- lapsen yksilölliseen kohtaamiseen
- kasvatuskumppanuuteen/huolen puheeksiottamiseen

Kolmannella analyysikierröksellä yhdistin teemoja toisiinsa ja sain näinollen havainnointityökalun kehittämisen tarpeet ja tavoitteet lausemuotoon.

Havainnoidaan sosiaalisia ja vuorovaikutustilanteita, ohjattuja tuokioita ja omatoimisuutta, jotta opitaan tuntemaan lapsi, saadaan tietoa lapsen tuen tarpeesta ja kehitystasosta. Tietoa käytetään toiminnan suunnitteluun, lapsen yksilölliseen kohtaamiseen ja vasukeskusteluun/huolen puheeksiottamiseen.

Kolme keskeisintä asiaa havainnoinnissa näemme olevan sosiaalisuus, vuorovaikutus ja oman toiminnan ohjaus. Näiden asioiden kautta havainnoimme lapsen arkea.

Kyselyn tuloksia peilaten käymäämme koulutukseen vasupohjaisesta varhaiskasvatuksesta tavoitteemme tarkentui. Luomme vasupohjaisen lapsihavainnointityökalun, josta tulee esille lapsen kasvu ja kehitys omassa kontekstissaan. Työkalua tulemme käyttämään pedagogisena työvälineenä toiminnan suunnittelussa sekä lapsen yksilölliseen kohtaamiseen. Lisäksi työkalu tulee helpottamaan vanhempien kanssa toteutettavaa kasvatuskumppanuutta, lapsen varhaiskasvatussuunnitelmalomakkeen kirjaamista sekä mahdollisen huolen puheeksiottamista.

Havainnointityökalun toivotut tulokset ja näinollen kehittämishankkeen tavoitteet nousevat henkilöstölle tehdystä kyselystä, sen vastausten analyysistä ja tulkinnoista. Kun kyselyn tuloksia peilataan varhaiskasvatuksen laadunarviointimalliin, on lapsihavainnoinnin työkalun luominen hyvinkin perusteltua laadun kehittämisen näkökulmasta. Malli rakentuu neljästä erilaisesta laatutekijästä. Ne ovat päivähoidon puitetekijät, välilliset tekijät, kasvatusprosessiin liittyvät tekijät ja vaikutustekijät. Näistä välilliset tekijät ja prosessitekijät ovat suoraan lapsihavainnoinnin työkalun pedagogisia tavoitteita ja vaikuttavuustekijät kyseisen työkalun antia parhaimmillaan.

6.4 Havainnointityökalun alustavat osakokonaisuudet

Havainnointityöryhmä kokoontui ensikerran 8.6.2011. Käytettävänäimme oli analyysimateriaali, mutta huomiomme kiinnittyi muualle. Näin jälkikäteen mietittynä syynä oli olemassa oleva

näkemyksemme tulevasta lapsihavainnoinnin työkalusta, ilman kyselyn tulosten vaikutusta. Keskityimme havainnointityökalun muotoon.

Keskustelimme erilaisten havainnoitimenetelmien kokemuksista. Saimme kirjattua yhteiset näkemyksemme siitä, että havainnointityökalu tuo jatkumon ja yhdenmukaisuuden lapsihavainnoinnille ja kirjaamiselle. Siitä näkyisi lapsen kehityskaari ja siinä olisi paljon vapaan kirjaamisen tilaa. Mietimme valokuvien mahdollisuutta osana havainnointia ja miten saada arkeen havainnoinnin tekemiselle ja kirjaamiselle aika. Päädyimme siihen, että tehdään havainnoinnista varhaiskasvatussuunnitelma(vasu)pohjainen ja liitetään vasuvuosisikelloon. Vasuvuosisikellosta näkee yhden toimintakauden ajankohdat, milloin mitäkin tulisi tehdä ja kirjata suhteessa lapsen varhaiskasvatussuunnitelmaan.

Käydyn keskustelun aikana emme palanneet kyselyn tuloksiin ja keskustelumme oli hyvin rön-syilevää. Tähän syynä oli se, ettei kokoontumiselle oltu luotu esityslistaa eikä tavoitteita. Hankejohtajuus oli minulla hakusessa.

Seuraavan kerran kokoonnuimme 22.6.2011, johon mennessä olimme sopineet, että aiheesta keskustellaan (tässäkin tapauksessa aihetta ei ollut rajattu tai tarkennettu) omissa tiimeissä ja kirjataan ylös puhuttuja asioita.

Olimme samassa tilanteessa kuin viime kerralla. Kukaan ei ollut keskustellut mitään tiimeissä, jopa aihe oli unohdettu täksi pariksi viikoksi kokonaan. Jälleen emme tarttuneet analyysimateriaaliin vaan jatkoimme samantyyppisesti, kun ensimmäisellä kerralla. Keskustelimme erilaisten työkalujen kokemuksista.

Itsestäni tuolloin tuntui, että tämä ei edisty ja ainut mitä osasin tehdä asian eteen oli ehdottaa, että ulkomuodon sijaan kirjaisimme havainnointityökaluun tulevien asiakokonaisuuksien otsikot ylös. Alustavat otsikot saimme kirjattua peilaten vasuun ja näin pääsimme askeleen eteenpäin. Sovimme, että kesän aikana minä luon otsikoiden perusteella havainnointityökalun raakileita, eri muotosia. Sovimme myös, että kesän jälkeen ensimmäisellä työryhmän kokoumiskerralla 30.8.2011, kaikilla tulee olla asioita otsikoiden alle aiheesta ”mitä on tärkeä havainnoida”.

Havainnointityökalun alustavat osakokonaisuudet ovat:

1. Kielellinen kehitys ja vuorovaikutus
2. Tunne-elämä ja sosiaaliset taidot
3. Leikki
4. Päivittäiset toiminnot
5. Kognitiiviset taidot ja hahmotus
6. Työskentelytaidot
7. Motoriikka

6.5 Havainnointityökalun rakenteen muodostuminen

Kesän aikana perehdyin kehittämisen teorioihin tarkemmin ja loin itselleni tavoitteita hankejohtajuudessa. Konkreettisenä tavoitteena itselleni seuraavaa tapaamiskertaa 30.8.2011 koskien asetin esityslistan luomisen, jotta jokainen tietää jo etukäteen mistä puhutaan ja voi perehtyä aiheeseen. Toisena tavoitteena oli tuoda painoarvo toteutetun kyselyn analyysille havainnointityökalun luomisessa. En luonut havainnointityökalun raakileita, koska mielestäni sille ei ollut syytä, vaan nimenomaan perehdyin kyselyn analyysiin syvällisemmin. Kirjasin ylös analyysistä heränneet ajatukset, joista halusin havainnointityöryhmän kesken keskustella.

- Lapsen ”testaaminen” vs. lapsen osaamisen havainnointi sen omassa kontekstissaan. Huoli tulee perustaa tehtyihin havaintoihin. Me kuvaamme tilanteita, emme tee diagnooseja.
- Missä mielessä lapsen kehitystaso kiinnostaa? - Mitä tulossa seuraavaksi, tiedetään kehityskaari ja osataan tarjota haastavampaa, lähikehityksen vyöhyke vai oikeasti se taso? Emme kuitenkaan voi käyttää termiä lapsi on ikätasoinen. Muun muassa terapeuttien ja psykologien tehtävä on testata ja näin luoda tieto lapsen ikätasoisuudesta.
- Mitä tietoa tarvitsemme, jotta tunnemme lapsen? Havainnoinnin tavoitteeksi oli määritelty muun muassa tuntee lapsi.
- Millä tavoin havainnointityökalun on tarkoitus palvella pienennettyä ryhmää, varhaiserityiskasvatusta?
- Mikä edistää havainnointia?

Syksyn 2011 ensimmäisessä tapaamisessa 30.8 lähdimme painokkaasti käymään kyselylomakkeen analyysistä käsin havainnointityökalun luomista. Edellä kirjattuja tulkintoja keskustelimme auki. Saimme aikaseksi hyviä pedagogisia keskusteluita ja ammatillisen tietoisuuden vahvistumista.

Kysymys ”mikä edistää havainnointia?”, muutti havainnointi keskustelun positiivisuudesta käsin mietittäväksi. Syntyi rakentava keskustelu. Löysimme työstämme ne havainnoinnin piirteet, joita haluamme kannatella, jotka tuottavat meille onnistumisen kokemuksia. Näitä ovat pienryhmätoiminta, koko yksikön lasten yhteisvalvonta - havainnointi yli ryhmärajojen, työssä oleelliseen, lapseen, keskittyminen.

Ikätasoisuus keskustelu johti lapsen oman tason keskusteluun ja sitä kautta lähikehityksen vyöhyke keskusteluun. Lapsen oma taso, lähikehityksen vyöhyke sekä arjen tilanteiden kuvaaminen ovat niitä asioita, joita näimme vasukeskustelun avainasioiksi. Näistä keskustelimme vanhempien kanssa, näitä kirjaamme ja niistä nostamme lasten yksilöllisiä tavoitteita. Ja jotta vasut toimivat toimintamme suunnittelussa työkaluina, ovat nämä asiat myös niitä lapsi-havainnoinnin työkalun määrittäjiä. Tahtotilaksi ja lapsihavainnoinnin työkalun yhdeksi tavoitteeksi, kun olemme asettaneet - tuntee lapsi.

Tämä tapaamiskerran käytimme siis tekemäni analyysin läpikäymiseen sekä tulkinnoista keskustelemiseen. Yksikössämme on mieleton vahvuus pedagogisille keskusteluille. Emme kuitenkaan päässeet puusta pitkälle itse konkreettisen havainnointityökalun rakenteen edistymisessä. Kukaan ei ollut kesän ja syksyn toimintakauden alun aikana miettinyt luomiemme havainnointityökalun otsikoiden alle kohtia, joita haluamme havainnoida. Asetimme sen seuraavan tapaamisemme tavoitteeksi. Lupasin tehdä alustavaa kirjaamista, jotta on jokin runko mihin tarttua ja mitä muokata. Seuraavan tapaamisen sovimme olevan 9.9.2011.

Rakentaessani runkoa kyselyn analyysin, tulkintojen ja vasulomakkeiden (leops, 1-2 ja 3-5 vuotiaiden vasulomake) pohjalta peilasin nousseita havainnoitavia asioita lapsen kasvun ja kehityksen eri teorioihin. Eniten pohjalla käytin teoksia Näkökulmia kehityspsykologiaan - Kehitys kontekstissaan (Lyytinen P, Korhokangas & Lyytinen H 2001.) sekä Oppimisvalmiudet ja opetus (Ikonen 2001.).

Seuraava havainnointityöryhmän tapaaminen oli 16.9.2011. Jouduimme siirtämään viikolla tapaamistamme, jotta suurinosa havainnointityöryhmään kuuluvista pääsisi paikalle. Olin luonut rungon ”Alustavia kohtia kaavakkeeseen”, jota lähdimme käymään läpi. Otsikointia olin hiukan tarkentanut, lapsen esiopetuksen opetussuunnitelman (leops) mukaiseksi. Leops on se minulle tuttu ja arjessa käyttämäni työkalu, siksi yhtenäistin sen kanssa luomamme otsikot. Havainnointityökalun rakenne: konkreettiset havainnoitavat asiat (hallitsee, harjoittelee, ei onnistu vielä) ja avoimet kohdat, jotka vaativat lapsikohtaisesti merkityksen avaamista.

Havainnointityöryhmän tapaamisessa nousi esille sovittu kahdeksan otsikon alle seuraavanlaisia kohtia:

1. Hyvinvointi ja päivittäiset toiminnot

- ruokailun siisteys, sujuvuus
- levolle rauhoittuminen
- pukeutuminen sujuu, pukeutumisen ymmärtäminen
- wc-käynnit omatoimiset, tuhriminen
- päivärytmin ymmärtäminen
- siirtymät sujuu
- leikkien siivoaminen
- vireystila on tasainen, lapsen hallinnassa
- aistitasapaino, ei yliherkkyttä
- hahmotus
- avoimet kohdat

2. Tunne-elämä ja sosiaaliset taidot

- näyttää tunteet
- tunnistaa tunteita itsessään, ymmärtää niiden vaikutuksen itseensä, tunteiden hallinta
- itseilmaisu, luovuus
- onnistumisen käsittely

- pettymyksen käsittely
- ei ole pelokas
- käsitys itsestään, itsetunto
- empatia
- saa kavereita
- oman paikan ottaminen ryhmässä, rooli ryhmässä
- ristiriitatilanteiden selvittely
- toisiin suhtautuminen
- avoimet kohdat

3. Oppimisvalmiudet ja työskentelytaidot

- omatoimisuus
- omatoiminnanohjaus
- ohjeiden ymmärtäminen
- kuunteleminen
- keskittyminen vapaassa/ohjatussa
- ohjeiden vastaanottaminen, noudattaminen
- motivoituminen
- ajattelun luovuus
- mielikuvitus
- yhteistyötaidot
- sääntöihin suhtautuminen
- loppuun tekeminen
- avoimet kohdat

4. Kieli ja vuorovaikutus, kielellinen vuorovaikutus

- positiivinen tapa ottaa kontaktia
- lapsi reagoi myös ilmeillä ja eleillä
- ottaa katsekontaktia
- kommunikoinnin selkeys
- ymmärtää puhetta
- vastavuoroinen
- asioiden ja esineiden nimeäminen
- muisti
- alkeislukutaito
- tarinen kertominen
- keskusteluun osallistuminen
- omien näkemysten esilletuonti
- avoimet kohdat

5. Matemaattiset valmiudet

- looginen ajattelu
- päättelytaidot
- avoimet kohdat

6. Leikkiminen

- avoin kokonaan

7. Fyysinen ja motorinen kehitys, terveys

- fyysinen rohkeus
- oman kehon hahmotus ja hallinta
- kehon osien löytäminen, nimeäminen
- kehon puolien yhteistyö
- silmä-käsi yhteistyö
- tilan hahmottaminen
- kynäote
- kädentaidot
- kestävyys
- ympäristöstä kiinnostuminen
- kätsisyys
- avoimet kohdat

8. Etiikka ja katsomus

- syy seuraus suhteen ymmärtäminen
- oikean ja väärän merkityksellisyys
- avoimet kohdat

Lähdimme miettimään havainnointityökalun rakennetta, jotta toivomamme lapsen kehityskaari, edistyminen tulee konkreettisesti näkyviin lomakkeesta. Mietittiin rastiruutuun ajatuk-sella ei hallitse - harjoittelee - tavoitetaso/osaa hienosti - vahvuus. Toinen vaihtoehto oli Vantaalla syksyllä 2010 käyttöön otettu Esiopetuksesta Kouluun (esko) havainnointilomakkeen mallinen väritysidea, jossa vihreä = hallitsee taidon, keltainen = harjoittelee vielä ja punainen = ei onnistu vielä.

Päädymme väritysideaan, sen visuaalisen ulosannin takia. Nopealla vilkaisullakin saa jo hyvän kuvan lapsesta, joka nousi kyselyssä yhdeksi havainnointityökalun tavoitteeksi. Lisäksi Vantaan kaupungin varhaiskasvatuksessa käytettävien kaavakkeiden yhtäläisyys ja näinollen havainnoinnin yhtäläisyys perusteli valintaamme.

Lähdimme muokkaamaan kirjaamaani runkoa. Keskustelemaan kaikki oli valmiita, pohjatyötä kukaan muu ei ollut konkreettisesti tehnyt asian eteen, kuin minä. Saimmekin hyvän keskustelun jälleen aikaiseksi. Saimme käsiteltyä 1. kohdan ja alkua 2. kohdasta runsaan keskustelun tuloksena. Itselleni syntyi kuitenkin olo, että palasimme tähän rönsyilevään pedagogiseen keskusteluun, joka on aina hedelmällistä, mutta ei tällä tavoin hankettamme edistävää. Sovimme seuraavan tapaamisen viikon päähän, jotta asia pysyy tuoreeltaan mielessä. Tuolloin oli tarkoitus jatkaa rungon läpikäyntiä ja lisätä asioita, jos jo läpikäytyyn osaan tulee jotakin mieleen.

Seuraava tapaaminen 23.9.2011 tuotti tulosta kohdan 2. kohdalta. Kohdassa 2. korostuu tunteiden ilmaiseminen ja niiden tunnistaminen. Saimme aikaiseksi taas loistavaa pedagogista keskustelua. Työ edistyi hitaasti mutta varmasti. Seuraava tapaaminen oli viikon päästä, 30.9.2011.

6.6 Havainnointityökalun rajausta ja tarkentuminen

Seuraavaa tapaamista ei sitten ihan heti tullutkaan. Tämä näkyy taitekohtana kehittämishankkeen etenemisessä. Jäin sairauslomalle siihen asti, kunnes äitiysloma koitti 18.11.2011. Havainnointityökalun konkreettinen edistyminen loppui tähän niin minun kuin työyhteisökin osalta. Hankkeen toteuttamiselle ei ollut niin suurta motivaatiota, että se olisi ilman hankejohtajaa edistynyt.

Kevät 2012 toi sitten uuden heräämisen kehittämishankkeen suhteen. Kutsuin koolle havainnointityöryhmän 23.5.2012. Tähän tapaamiseen mennessä olin omavaltaisesti rakentanut havainnointityökalun, toki havainnointityöryhmän tapaamisten ja keskusteluiden pohjalta. Rajasin kuitenkin havainnointityökalua lisää, jotta sen toteuttaminen oli realistinen eikä näin ollen syntyisi päälekkäisyyttä käyttämisämme lomakkeissa.

Rajausta tapahtui lähinnä kyselyn analyysiin ja tulkintoihin palaten. Tuloksista nousee esille, kuinka kaivataan vasupohjaista havainnointityökalua ja koska esiopetusikäisillä on jo oma Esiopetuksesta Kouluun (esko) havainnointityökalu, oli rajausta helppo. Luomme Vasupohjaisen lapsihavainnointityökalun alle esiopetusikäisille.

Otin esille Vantaan kaupungin 1-2 ja 3-5 -vuotiaiden vasulomakkeet (liite 3. ja 4.), nostin sieltä havainnointityökaluun otsikot ja liitin niihin jo keskustelemiamme asioita, siitä mihin tarvitsemme havainnointia, mitä on oleellista havainnoida lapsen yksilöllistä kasvua ja kehitystä sekä toiminnan suunnittelua ajatellen. Näin syntyi yhdensuuntaisuus havainnointityökalun ja vasulomakkeiden kanssa. Tämä yksinkertaistaa tiedon siirtoa havainnointityökalusta lapsen vasuun.

1. Lapsen hyvinvointi ja päivittäiset toiminnot
2. Tunne-elämän kehitys ja sosiaalinen vuorovaikutus
3. Kielellinen vuorovaikutus
4. Leikkiminen
5. Motoriikka
6. Taiteellinen kokeminen ja ilmaiseminen
7. Eettinen (ja uskonnollis-katsomuksellinen) kasvatusta
8. Oman kulttuurin tukeminen

Muodostui lopullinen lapsihavainnoinnin työkalun runko ja havainnoitavat asiat alle, joita sitten vaan enää viimeistellään. Viimeistelyllä onkin tärkeä merkitys, jotta havainnoitavien asioiden tulkinnanvaraisuus jää pois. Tärkeää on, että ymmärrämme havainnoitavat asiat samalla tavalla, jolloin lapsihavainnoinnin työkalu tuo luotettavan kuvan lapsesta kokonaisuutena hänen omassa kontekstissaan.

6.7 Ensimmäinen konkreettinen lapsihavainnoinnin työkalun luonnos

Havainnointityöryhmän tapaamisessa 23.5.2012 kävimme muistiinpanoja läpi siitä, miten hankkeemme oli edennyt tähän pisteeseen. Mistä matkan varrella oli puhuttu ja esittelin, mikä on tämänhetkinen tilanne. Hetki oli hyvin levollinen, koska vihdoinkin oli tilanne, että oli jotain oikeasti konkreettista esillä ja asialla oli selkeä rajaus. Hankkeen lopulliset tavoitteet olivat tarkentuneet ja tästä oli helppo edetä, kaikki tiesivät mitä seuraavaksi, mitä heiltä odotetaan. Kävimme lapsihavainnoinnin työkalun kohdat 1.-4. läpi, muotoilimme kohtia yhteisesti ymmärrettäviksi, poistimme mielestämme epäoleellisia ja lisäsimme puolestaan mielestämme oleellisia. Pohjalla oli rakentavaa pedagogista keskustelua. Seuraavan kerran 13.6.2012 tavoitteeksi sovimme kohtien 5.-8. samanlaisen läpikäynnin ja toivoin kaikkien pohdittavan jo etukäteen asioita.

Seuraava tapaaminen 13.6.2012 osoittautui ennalta yhdessä asetettujen tavoitteiden osalta samanlaiseksi kuin aiemmin, itseni lisäksi ei kukaan ollut työstänyt asiaa eteenpäin. Onneksi jälleen oltiin valmiita rakentavaan pedagogiseen keskusteluun, jolloin kohdat 5.-8. saatiin muokattua yhteisymmärryksen tasolle.

Läpikäydyn rungon perusteella rakensin varhaiskasvatussuunnitelmapohjaisen lapsihavainnoinnin työkalun luonnoksen, johon sitten toivoin 12.8.2012 mennessä sähköpostilla rakentavaa palautetta lomakkeen lopullisesta muodosta. Pienen patistelun jälkeen sain 14.8.2012 rakentavaa palautetta havainnointityökalusta, jonka avulla rekensin valmiiksi ensimmäisen version varhaiskasvatussuunnitelmapohjaisesta lapsihavainnoinnin työkalusta.

Oleellisin rakenteellinen muutos tuolloin oli se, että jätimme kokonaan kohdat 6.-8. pois. Kyseessä olivat siis 6. Taiteellinen kokeminen ja ilmaiseminen, 7. Eettinen ja uskonnollis-katsomuksellinen kasvatus ja 8. Oman kulttuurin tukeminen. Tämän päätöksen teimme siksi, että mielestämme nämä kyseessä olevat kohdat ovat enemmän perheiden kanssa yhdessä sovitavia asioita, ei niinkään havainnoitavia asioita.

Ilmaisukasvatus itsessään on asia, jossa havainnoidaan muun muassa lapsen joustavuutta, sponttaaniutta, vuorovaikutustaitoja, tunteiden käsittelyä, itsekritiikkiä, avoimuutta, päämäärätietoisuutta, mielikuvitusta ja ennakkoluulottomuutta. Edellämainitut ovat asioita, jotka liittyvät myös kiinteästi lapsen hyvinvointiin, tunne-elämän kehitykseen sekä sosiaaliseen ja kielelliseen vuorovaikutukseen, joita ovat siis kohdat 1.-3. Kasvatustavoitteena on antaa monipuolisia kokemuksia lapselle, jota ilmaisukasvatus on, mutta se toteutuu käyttäen taiteellista kokemista ja ilmaisukasvatusta välineenä. Näin perustelimme 6. Taiteellinen kokeminen ja ilmaiseminen kohdan pois jättämisen. Kiinnostuksen kohteet ja kokemusten monipuolisuuden kokeminen ovat sitten niitä asioita, joita vanhempien ja lapsen kanssa keskuste-

lemme ja kirjaamme vasun kohtaan 6. miten ne toteutuvat arjessa. Sovittavia asioita siis, ei havainnoitavia.

Kohta 7 Eettinen ja uskonnollis-katsomuksellinen kasvatus pitää sisällään myös asioita, jotka tulevat kohdissa lapsen hyvinvointi, tunne-elämän kehitys sekä sosiaalinen ja kielellinen vuorovaikutus. Muulta osin eettinen ja uskonnollis-katsomuksellinen kasvatus on asia, joista sovietaan perheen kanssa yhdessä, ei havainnoitavia asioita. Samoin kuin 8. Oman kulttuurin tukeminen poistettiin havainnoitavien asioiden puutteen takia. Ovat perheen kanssa yhdessä sovittavia asioita, perheen arvot ja näkemykset huomioiden.

6.8 Valmis lapsihavainnoinnin työkalu sekä sen perehdytys ja käyttöönotto

18.10.2012 toteutui Matarin päiväkodin henkilökunnan perehdyttäminen havainnointityökalun käyttöön. Perehdyttäjänä toimin minä hankejohtaja. Tilaisuuteen osallistui jokaisesta tiimistä vähintään yksi kasvattaja. Kävimme läpi sen, miten tarve hankkeelle syntyi, lyhyesti miten vaihe vaiheelta olemme tähän hetkeen päätyneet ja minkälainen kehittämishankkeen tulos on syntynyt. Valmiin lapsihavainnoinnin työkalun kävimme kohta kohdalta läpi, mitä tulee havainnoida ja miten siihen tulee täyttää havainnoituja asioita. Jokaisella paikalla olleella kasvattajalla on nyt vastuu oman tiimin perehdyttämisestä. Jokaiselta kasvattajalta vaaditaan välittömästi lapsihavainnoinnin työkalun käyttöönottoa. Lapsihavainnointia arjessa raamittaa vasuvuosikello. Vasuvuosikello rytmittää lapsihavainnointia mahdollisimman hyvin palvelemaan vasu suuntaista varhaiskasvatusta.

Perehdyttämistilaisuudessa nousi esille vielä muutaman kohdan sanamuoto muokkaus. Pari päivää tilaisuuden jälkeen, minuun otettiin yhteyttä vielä lomakkeen ulkoasun muokkaamisesta, jotta lomaketta on mukavampi käsitellä. Nämä muutokset tehtyämme Matarin päiväkodin henkilökunnalla on nyt valmis vasupohjainen lapsihavainnoinnin työkalu (liite 5.), joka toimii Matarin päiväkodin varhaiskasvattajien toteuttaman lapsihavainnoinnin linjaajana.

Tämä kehittämishanke päättyi osaltani tähän vaiheeseen, jossa valmis havainnointityökalu on luotu, perehdytetty ja ollaan käyttöönottamassa. Tulen seuraamaan sivusta kyseisen työkalun käyttöönottoa, koska tulen palaamaan hoitovapaaltani kyseiseen varhaiskasvatustyksikköön ja tuolloin havainnointityökalu on osa omaa työtäni. Lisäksi tulen mielelläni antamaan panokseni jatkossakin, jos sitä toivotaan. Koska mitään ei ole vielä jatkosta sovittu, päätän hankkeen ja raportoinnin tähän.

7 POHDINTA

Pohdinnassa käyn työni arvioiden läpi; miten hanke eteni suhteessa teoreettiseen pohjaan ja miten tavoitteet kohdattiin. Arvioin hankkeen toteutusta ja lisäksi pohdin saavuttamaamme tulosta, lapsihavainnoinnin työkalua, joka toimii Matarin päiväkodin varhaiskasvattajien toteuttaman lapsihavainnoinnin linjaajana. Tuon julki omaa osuuttani hankkeeseen; mitä opin, miten kasvoin ja kehityin ammatillisesti. Pohdintaan kirjaan myös käymiämme pedagogisia keskusteluja ja niiden tuloksia. Lopuksi rakennan ehdotuksen lapsihavainnoinnin työkalun päivittämisestä aika ajoin ja vaikuttavuuden seuraamisesta, jatkohankkeesta.

7.1 Arviointi kehittämishankkeen kulusta ja tavoitteiden täyttymisestä

Tarve lapsihavainnointilomakkeelle oli ilmeinen. Varhaiskasvatuksen asiakirjoissa uuden varhaiskasvatusnäkömyksen myötä painotetaan lapsen havainnointia, jotta oikeasti voimme kehittää kunkin lapsen muun muassa hyvinvointia suotuisasti. Jokainen kokee eritavalla oman hyvinvointinsa, ja jotta siihen voi vaikuttaa, on yksilö tunnettava. Mielenkiintoinen on alukuuperäinen päivähoiton varhaiskasvatuksen ydin, joka on hyvin työvoimapolitiittinen, saada työvoimaa perheen äideistä ja isistä. Paljon on tästä edetty varhaiskasvatuksen merkityksellisyyden suuntaan.

Vielä muutama vuosi takaperin törmäsin vanhempien kanssa siihen, että he kysyivät, ”oletteko te vain leikkineet”. Vanhempien ymmärrys varhaiskasvatuksen tärkeydestä lisääntyi, mutta heidän ymmärrys ei riittänyt varhaiskasvatuksen menetelmiin. Oli totuttu siihen, että lapset olivat vain säilössä sen aikaa kun itse olivat töissä. Kun alettiin puhua varhaiskasvatuksen tärkeydestä, havahduttiin siihen, mitä päivähoitossa oikeasti tehdään, leikitäänkö vain. Tai toinen ääripää oli se, että ei osattu ollenkaan arvostaa sitä, mitä päiväkodissa tehtiin. Uskottiin siihen, että lapsi tosiaan on vain säilössä siihen asti, kun itse on töissä. Ei tiedetty henkilökunnan ammatillisesta osaamisesta ja koulutuksesta.

Tänä päivänä vanhemmat ovat hyvin valveutuneita varhaiskasvatuksen merkityksestä ja menetelmistä. Perheiden kasvatusnäkömykset ovat vahvistuneet ja kasvatuskumppanuutta arvostetaan. Paljon puhutaan päivähoiton laadusta ja sen merkityksestä lapsen kasvulle, oppimiselle ja kehitykselle.

Kehittämishankkeeni täydentää laadukkaasti varhaiskasvatuksen kehittämistä Matarin päiväkodissa ja näin ollen tuloskorttityöskentelyn mukaista varhaiskasvatuksen toteutusta varhaiskasvatusyksikössämme. Tulokorttiin vuonna 2010 kirjatut tavoitteemme, lapsen osallisuuden lisääminen arjessa, henkilöstön uuden oppimisen tukeminen sekä työhyvinvoinnin edistäminen, nousivat myös kehittämishakkeemme yksiksi kehitystavoitteiksi. Lapsihavainnoinnin työ-

kalu on yksi väline, jolla suuntaamme varhaiskasvatustoimintaa lapsen varhaiskasvatussuunnitelman suuntaiseksi.

Työillassa syksyllä 2010 yksikkömme varhaiskasvatusta lähdimme kehittämään oman toimintamme tutkimisesta, sen arvioimisesta ja yhteisen ”osaamisen taulun” kirjaamisesta. ”Osaamisen taulun” pohjalla oleva keskustelu eri pienryhmissä oli hedelmällistä. Jokainen meistä näkee ja kokee työme vaikuttavuuden omalla tavalla, peilaten omaan kasvatuskäytäntöön, koulutukseen ja työhistoriaan. Saimme pedagogiikkaamme kokonaisvaltaista näkökulmaa sen hyvistä ja huonoista vaikutuksista. Jo pelkän tämän keskustelun pohjalta näen, että monen ammatillinen osaaminen täydentyi, sekä rohkeus käydä ääneen pedagogisia keskusteluita lisääntyi.

Kehuiksi itsellemme ”osaamisen tauluun” kirjasimme tuolloin vahvan tietoisuuden siitä, mikä on lapsen kasvulle, kehitykselle ja hyvinvoinnille merkityksellistä, kasvurauhan lapsella sekä työhön sitoutuneisuuden. Se, että olemme tietoisia lapsen kasvusta ja kehityksestä, ei se tarkoittanut kuitenkaan sen näkymistä arjessa toiminnan ja ympäristön suunnittelussa. Heikkoutena kirjasimme havainnoinnin lisäksi muun muassa juuri lapsen varhaiskasvatussuunnitelmapohjaisuuden ja vasun käytön arjessa pedagogiikan suunnittelun tukena.

Työillassa nousi toive lapsihavainnoinnin työkalun kehittamisestä. Loimme havainnointityöryhmän toteuttamaan toivetta. Työryhmän luominen tapahtui mielestäni hyvinkin onnistuneesti. Vapaaehtoisia hankkeeseen osallistujia oli jokainen jota kysyttiin. Henkilöt oli valittu eri tiimeistä kukin, eri koulutustaustaisia, sekä naisia että miehiä ja monen eri-ikäisiä. Mielestäni olimme onnistuneet monipuolisen moniammatillisen työryhmän luonnissa. Tämä osoittautui myös hankkeen edetessä onnistuneeksi. Monipuolisuus näkyi ennenkaikkea pedagogisissa keskusteluissa.

Erilaisten havainnointityökalujen tutkimisvaiheeseen kehittämishankkeen synty hetkellisesti juuttui. Hankejohtajuus ei ollut oikein kenenkään kädessä. Aiheeseen tutustuttiin hyvinkin painokkaasti erilaisten jo olemassa olevien havainnointityökalujen puitteissa, mutta itse hanke ei edennyt. Puolisen vuotta poljimme paikallaan, kunnes päätimme, että minä lähdän viemään hanketta eteenpäin ajatellen opinnäytetyötäni. Tämän sysäyksen antoi koulutus vasupohjaisesta varhaiskasvatuksesta. Heräsimme työiltamme toiveeseen vasupohjaisuudesta ja sen apuna käytettävästä lapsihavainnoinnin työkalusta.

Koulutuksen taustalla on Vantaan kaupungin varhaiskasvatuksen linjauksen mukainen vasupohjainen varhaiskasvatus, joka tulee olla jokaisen kasvattajan ensisijainen pedagoginen pohja. Koulutusillan myötä hankkeen suunta kirkastui: vasupohjainen lapsihavainnoinnin työkalu.

Tarkentunutta hankkeen suuntaa lähdimme lisää tarkentamaan Matarin päiväkodin henkilökunnalle toteuttamallamme kyselytutkimuksella. Niin kuin työillassa kirjasimme, että havainnointi ei meiltä suju ja sen ymmärtämisellä ja toteutumisella on suuri kirjo, osoitti alkukartoituskyselyn tulokset myös samaa. Toiveina nousi havainnointityökalu, josta näkee ”yhdeällä vilkaisulla” lapsen kasvun ja kehityksen omassa kontekstissaan. Työkalu tulee olemaan toiminnan suunnittelun pedagoginen työväline, joustavan kasvatuskumppanuuden helpottaja sekä vasukeskustelun pohja, joka tukee mahdollisen huolen puheeksiottamista. Lisäksi koettiin, että lapsihavainnoinnista puuttui se onnistumisen kokemus.

Havainnointityöryhmän voimin päätimme yhdessä lähteä kehittämään lapsihavainnointia. Uskoimme, että onnistumisen kokemiseen, johtaa yhteisen linjan löytyminen ja konkreettisen työkalun luominen. Havainnoinnin onnistuminen ei riipu pelkästään siitä, millainen työkalu on käytössä, vaan siitä, että havainnoinnin tavoite on kirkas. Tästä syystä varhaiskasvatus yksikömmä tasolla havainnoinnin yhtenäistäminen on tärkeää. Luomamme kyselyn tavoitteena oli selvittää juuri tätä; Miten ymmärrämme havainnoinnin, mitä ja miksi havainnoinnilla haemme sekä miksi mahdollisesti emme havainnoi, jotta voimme lähteä kehittämään yhteistä linjaa.

Yleisesti kyselytutkimuksen aineistoa pidetään pinnallisena ja tutkimuksia teoreettisesti vaatimattomina. Ei ole mahdollista varmistua siitä, miten vakavasti vastaajat ovat suhtautuneet tutkimukseen. Ovatko he vastanneet huolellisesti ja rehellisesti? Kysymysten väärinymmärryksiä on myös vaikea kontrolloida. Lisäksi kyselyssä ei erikseen näy, minkä verran vastaaja on aiheeseen perehtynyt aiemmin. Hyvän lomakkeen rakentaminen vie aikaa ja vaatii tekijältä vahvaa ammattitaitoa. (Hirsjärvi, Remes & Sajavaara 2009: 195.)

Vain noin kolmannes henkilökunnastamme vastasi kyselyyn. Muiden kuin havainnointityöryhmän jäsenten motivointi hankeeseen oli jäänyt täysin huomioimatta. Havainnointityöryhmän jäsenten lisäksi vain pari henkilökunnasta vastasi kyselyyn. Päädyimme kontrolloituun kyselylomakkeeseen, mutta en osannut kontrolloida kyselyn jakamista niin kuin olisi pitänyt. Uskon, että vastausprosentti 38,9% olisi ollut suurempi, jos kyselyt olisi jaettu jokaiselle henkilökohdasta.

Aiheena lapsihavainnointi oli yhdessä jo avattu työillassa. Jokainen kyselyyn vastaaja toi esille omasta käyttönäkökulmastaan käsin keskenään samoja asioita havainnoinnista. En siis usko, että vaikka vastausprosentti olisi ollut 100%, olisi noussut esille, jotain suuresti poikkeavaa näkemystä ja kokemusta lapsihavainnoinnista. Minusta on ihan perusteltua puhua yksikön yhteisestä yhdessä sovitusta ja luodusta kehittämishankkeesta sekä sosiaalisesta prosessista, jossa hyödynnetään kokemusasiantuntijuutta. Tässä kehittämishankkeessa mielestäni kokemusasiantuntijuus työn luotettavuuden heikentämisen sijaan oleellisesti parantaa luotettavuutta ja tuo käyttäjänäkökulmaa varsinkin lapsihavainnoinnin työkalun luomiseen.

Koska vastausprosentti oli noin pieni, jäin miettimään, että eikö tämä hanke kiinnostakaan koko henkilökuntaa, eikö tämä olekkaan tärkeä hanke. Ovatko kädet vaan niin täynnä työtä, ettei niin kutsutusti ylimääräinen työ motivoi tai siihen ei ole mahdollisuutta panostaa? Miettimään jäin edellä kirjoittamiani kysymyksiä, saamatta niihin kuitenkaan yksiselitteistä vastausta.

Mielestäni kyselyiden sisällönanalyysin sain hyvin toteutettua ja se toimii hyvänä kehittämähankkeen alkukartoituksena. Lopputulema: ”Havainnoidaan sosiaalisia ja vuorovaikutustilanteita, ohjattuja tuokioita ja omatoimisuutta, jotta opitaan tuntemaan lapsi, saadaan tietoa lapsen tuen tarpeesta ja kehitystasosta. Tietoa käytetään toiminnan suunnitteluun, lapsen yksilölliseen kohtaamiseen ja vasukeskusteluun/huolen puheeksiottamiseen. Kolme keskeistä asiaa, joita havainnoimme, näemme olevan sosiaalisuus, vuorovaikutus ja oman toiminnan ohjaus.” Näiden asioiden kautta havainnoimme lapsen arkea. Ensimmäinen välitöntavoite oli saavutettu.

Analyysimateriaalin hyötykäyttöön ei meillä ollutkaan sitten osaamista ja intressejä. Meillä olikin jo selkeä visio, jokaisella vähän eri, minkälainen työkalusta rakenteellisesti ja sisällöllisesti tulee. Meillä on omia erilaisia käyttökokemuksia, jotka vaikuttivat siihen, minkälaisena tulevankin työkalun näemme. Tästä syystä junnasimme paikallaan, vaikka hyvää pedagogista keskustelua kävimmekin. Ryhdistäydyin ja perehdyin vahvemmin hankejohtajuuteen ja heräsin siihen miksi toteutimme kyselyn.

Lähdin painokkaammin perehtymään lapsihavainnoin taustalla olevaan varhaiskasvatustieteen. Esille nousi se kuinka havainnointi päivähoitossa on pinnallista ja ylimalkaista (Heikka, Hujala & Turja 2009: 41). Juuri tähän halusimme yksikössämme muutosta, olimme sen itsekkin huomanneet ja kokeneet. Lähdin hakemaan varhaiskasvatustieteestä entistä enemmän vahvistusta lapsihavainnoinnin tärkeydelle sekä yhtäläisyyttä toteutetun kyselyn tulosten ja teorian välille ja sitä kautta kehittämään syntyvän havainnointityökalun muotoa.

Varhaiskasvatus on lapsen kasvun, kehityksen ja oppimisen tietoista sekä tavoitteellista tukemista lapsen omassa kontekstissaan, perheen kulttuurisessa todellisuudessa (Heikka, Hujala & Turja 2009: 41, Hujala 2004: 85). Jotta se todella on tietoista, täytyy lapseen itseensä perehtyä eli havainnoida ja olla vuorovaikutuksessa, luoda yksilöllinen näkemys jokaisesta lapsesta. Jotta osaa tavoitteitakin lapsen tukemiselle asettaa, täytyy olla ammatillistaosaamista sekä ammatillistietoisuutta. Havainnointi luo perustan pedagogiselle tietoisuudelle (Heikka, Hujala & Turja 2009: 44). Kontekstuaalisuus puolestaan perustuu Bronfenbrennerin korostamaan ajatukseen kasvatusympäristön vuorovaikutussuhteiden vaikutuksesta lapsen kehitykseen ja oppimiseen. Päivähoitossa kasvatuskumppanuuden tärkeys pohjautuu muun muassa juuri tähän. Jotta pystymme tuntemaan lapsen, täytyy meidän tietää ja tuntea sekä jakaa

kokemuksiamme lapsen muidenkin kasvatusympäristöön kuuluvien vuorovaikutussuhteiden kanssa, ensisijaisesti siis äidin ja isän. Jotta voimme käydä rakentavaa keskustelua vanhempien kanssa lapsesta, tulee meillä olla havainnoitua tietoa. Jotta se on luotettavampaa, tulee sen olla kirjattua eikä muistin varaista.

Havainnointityökalun muoto, rakenne ja sisältö jäivätkin sitten havainnointityöryhmän luotavaksi. Muodoltaan oli hyvinkin perusteltua, että havainnointityökalusta tulee Vantaa kaupungin varhaiskasvatuksessa käytettävän Esiopetuksesta kouluun (esko) havainnointilomakkeen kanssa yhtäläinen. Tämä kyseisen lomakkeen ulosanti on hyvin selkeä ja helppolukuinen. Yhdellä vilkaisulla näkee lapsen yksilöllisestä kasvusta, kehityksestä ja oppimisesta paljon tärkeää tietoa. Kasvatuksellisesti tärkein havainnointivälineen ominaisuus on se, että sen avulla voi seurata lapsen kehitystä ja oppimista muutenkin kuin vain tuotosten, yksittäisten testien, kautta (Ojala 1995: 5).

Tässä vaiheessa havainnointityökalun runko nojasi vielä esiopetuksen esko havainnointilomakkeeseen ja sitä myötä lapsenesiopetuksen opetus ja oppimissuunnitelmaan (leops). Havainnointityöryhmän taapamiset olivat hyvin rönsyileviä, sitoutuneisuus oli kadoksissa, hanke itsessään oli hyvin sekava, joten tapahtui tämäkin epähuomiossa. Ehdottomasti olisi pitänyt heti alusta asti rakentaa työkalua 1-2v. ja 3-5v. vasuihin nojaten, koska esiopetuksessa havainnointityökalu jo onkin.

Vasupohjainen lapsihavainnointi kirkastui jälleen. Tuolloin luovuimme esko lomakkeesta ja otimme Vasukeskustelu lomakkeet (1-2v. ja 3-5v.) esille. Lähdimme miettimään niitä asioita, joita normaalisti kirjaamme kyseessä olevaan lomakkeeseen. Mistä saamme sen tiedon, jota kirjaamme: havainnoimalla. Mitä asiaa olemme havainnoineet, jotta kyseessä oleva tieto lapsesta on karttunut. Keskustelimme paljon siitä, mistä niissä tilanteissa ja havainnoitavissa asioissa on oikeasti kyse. Esimerkiksi: Kirjoitamme Vasuun -lapsi osaa toimia ohjeiden mukaan-. Olemme havainnoineet tällöin lapsen ymmärryksen lisäksi lapsen muistia, keskittymistä ja motivaatiota. Näin ollen loimme havainnoinnin työkaluun kohdat lapsen muisti, keskittymisen ja motivaatio tarkentamaan -osaa toimia ohjeiden mukaan- kohtaa. Tällä tavoin keskustelimme kaikki Vasun kohdat läpi, jotta ymmärrämme samalla tavalla havainnoitavan asian.

Yllä kuvatuun tyyppinen pedagoginen keskustelu toi ammatillisen tietoisuuden täydentymistä, jokaiselle havainnointityöryhmän jäsenelle. Tämän hankkeen pohjalta kehuja annan pedagogisesta keskustelutaidosta ja valmiudesta. Aina kun meillä oli havainnointityöryhmän tapaa-minen, keskustelu oli oikeasti laadukasta pedagogisesti, kaikki antoi ja sai. Jokaisen keskusteluun osallistuneen ammatillinen tietoisuus vahvistui, osaamista jaettiin.

Kehittämistyöhön ja jopa perustehtävään sitoutuneisuus mietityttää. Havainnointiryhmän tapaamiseen tultiin, oli tilanne omassa lapsiryhmässä lähes mikä tahansa. Koin, että kyseinen hetki toimi niin sanottuna hapen haukkaamisena perustehtävästä. Perustehtävä minusta koettiin joko kuormittavaksi tai tylsäksi. Tämä osoittautui siinä, että tapaamisiin tultiin puhisten arjen kuormittavuutta tai kuvaten jotain tiettyä tilannetta. Jokaisen tapaamisen aluksi käytiin aina jonkin näköinen keskustelu akuutista arjesta.

Havainnointiryhmän sitoutuminen tähän hankkeeseen oli heikkoa. Hanke ei mennyt eteenpäin ilman tapaamisia. Kukaan ei sopimuksista huolimatta tehnyt mitään muun muassa seuraavalle palaverille sovittujen tavoitteiden eteen. Tämä mielestäni vaikutti hankkeen etenemistähtiin sekä laatuun. Hankkeen laatua saimme paikattua kuitenkin pedagogisilla keskusteluilla, osaamisen jakamisella. Ammatillinen tietoisuus ja oman toiminnan pohdinta ovat tulleet entistä näkyvimmiä arjessamme Matarin päiväkodissa. On pohdittu yhdessä ääneen, miksi jotakin tehdään ja mihin suurempaan kokonaisuuteen se liittyy sekä mikä sen merkitys on. Myös eriäviä mielipiteitä otettiin hyvin esille. Tavoitteena nähtiin aina yhteisen linjan löytäminen.

Vasuprosessin valtakunnallisesta vinkkelistä katsottuna yhteisen linjan hakeminen on haasteellista. Valtakunnallinen vasu on asiakirja, jota konkretisoidaan ja tulkitaan jokaisessa kunnassa ja jokaisessa yksikössä erikseen. Kuntien lapsen vasulomakkeetkin ovat hyvin erilaisia, joista puuttuu selkeä sisällöllinen ohjeistus. Kuitenkin lomakkeen sisältö määrittää vahvasti käytävää lapsen vasukeskustelua ja näinollen kasvatuskumppanuutta. Jotta kuitenkin yksikkötasolla pedagogiikan laatu on tasaista, on yksikön yhteisen linjan löytymisellä suuri merkitys.

Edellä kuvatun hankkeen myötä saimme valmiiksi lapsihavainnoinnin työkalun syksyllä 2012, heti käyttöönotettavaksi. Toinen välitöntavoite oli saavutettu. Uuden mallin, lapsihavainnoinnin työkalun, käyttöönotto, sen seuranta ja arviointi jäivät vähemmälle hankkeen rajallisen keston vuoksi. Asettamamme kehitystavoitteet ovat niitä tavoitteita, jotka toteutuvat ja ovat nähtävissä konkreettisesti vasta käyttöönoton jälkeen.

Hankkeen kehitystavoitteet, pitkänajan tavoitteet, tulee löytyä myös päivähoidon laadunarviointimallista, jotta hanke on varhaiskasvatuksen laadun kehittämistä. Siksi pitkänajan tavoitteet, koska konkreettista laadun kehitystä tapahtuu pidemmän ajan kuluessa. Päivähoiton laadunarviointimallin välillisistä tekijöistä löytyykin yhteistyö niin kasvatuskumppanuus kuin ammatilliset verkostot. Myös henkilökunnan hyvinvointi, työssä viihtyminen ja ammatillinen kasvu ovat kirjattuina päivähoiton laadunarviointimallin välillisiin tekijöihin. Prosessitekijöihin kirjattuina ovat vuorovaikutus, niin aikuinen-lapsi kuin lapsi-lapsi, lapsilähtöinen toiminta, vasusuuntaisuus sekä toiminnan suunnittelu ja arviointi. Näin ollen tässä hankkeessa on perustellusti kyse varhaiskasvatuksen laadun kehittämisestä.

Jo tämän hankkeen aikana henkilökunnan tasolla havaittavissa on ammatillisen tietoisuuden lisääntymistä ja vasupohjaiseen pedagogiikkaan perehtymistä. On oletettavaa, että lapsen vasuprosessiin pohjautuva lapsihavainnointi muun muassa lisää lapsen kuulemistä ja yksilöllistä kohtaamista arjessa ja antaa uuden työvälineen henkilökunnalle arkeen käytettäväksi linjaamaan lapsihavainnointia. Ennenkaikkea edellämainitut ovat havainnointityöryhmän jäsenten kohdalla havaittavissa. Yksikössämme ei oikein toimi osaamisen omatoiminen jakaminen osana normaalia arkea. Tärkeäksi muodostuvat erilaiset foorumit, rakenteet, joissa on varattu aika ja lupa jakaa osaamistaan, jonkalaista havainnointityöryhmän työskentely on ollut.

Yksikkötasolla uskon laadukkaampaan varhaiskasvatukseen. Käydyt pedagogiset keskustelut osoittavat työyhteisömme kapasiteetin, kun vaan tavoite on kaikille yhteinen ja kirkas. Tavoitteen yhtenäistäminen ja kirkastaminen on ammatillisuuden vahvistamista, joka puolestaan on laadukkaamman varhaiskasvatuksen perusta. Hankkeen aikana yhtenäistettiin ja kirkastettiin lapsihavainnointia yksikössämme. Suurin hyöty tuli havainnointityöryhmän jäsenille.

Tämä työ ja havainnointityökalu ilman avointa ja tasa-arvoista dialogia vanhempien, lasten ynnä muiden tahojen kanssa, on hyvin kapea-alainen laadun määrittämisen näkökulmasta. Tärkeää on monipuolinen tarkastelu eri näkökulmista. Tämä on oikeastaan vain väline, jolla me toivomme saavuttavamme laadukasta päivähoitoa. Arviointitehtävä on henkilökunnan lisäksi asiakkailta. Se toimiikin mahdollisena jatkokehittämisen kohteena/tutkimuksena, sitten kun on saatu havainnointityökalu käyttöön ja siitä vähintään yhden kauden kokemukset kasattua.

Hankkeen toteutuminen metodologisesti on myös mielestäni onnistunutta. Toimintatutkimus - osallistava toimintatutkimus - kehittävä työntutkimus. Tutkimus tapahtuu kokonaisessa organisaatiossa ja siinä pyritään laadulliseen muutokseen, muun muassa tyytyväisyyteen omaa työtänsä kohtaan. Tässä on reflektiivisyys avainasemassa, joka tuottaa ammatillisuuden lisääntymistä. Kyseessä on kehittämistoimintaa, joka käynnistyi yhteisen työillan myötä havaitusta tarpeesta kehittää toimintaamme. Kirjoitimme osaamisen tauluun ”havainnointi ei suju niin kuin toivoisimme”, jota seurasi aiheeseen tutustuminen ja ideointi. Tästä syntyi kehittämishanke. Kehitetään, syntyy valmista, joka viedään arjen käytänteisiin. Tarvitaan systemaattista uuden toimintatavan vakiinnuttamista, jotta saadaan käyttökokemusta ja voidaan arvioida muutosta.

Ainoana miinuksena mielestäni on se, koska hanke loppuu liian lyhyeen, jää toimintatutkimukselle tyypilliset saavutetun muutoksen arvioiminen ja muutoksen pysyvyyteen panostaminen tekemättä lähes kokonaan. Toki usein kehittävän työntutkimuksen hankkeet ovat käynnistyneet tarvetilasta, niin kuin tämäkin, jolloin pääpaino on itse kehittämisen kohteella, lapsi-

havainnoinnilla. Näin ollen uuden työkalun käyttöönotto, sen seuranta ja arviointi jäävät vähemmälle.

7.2 Itsearviointi ja ammatillinen kehittyminen

Olen ylpeä kehittämistämme lapsihavainnoinnin työkalusta. Eikä niinkään se itse valmis tuotos vaan tämä koko hanke, prosessi sen taustalla. Se on ollut hyvin opettavainen monesta näkökulmasta.

Hankejohtajan näkökulmasta pedagogisen johtajuuden kiehtovasta maailmasta lähdettiin, pedagogiikan kehittäminen pedagogista johtajuutta käyttäen. Pedagogisen johtajuuden käsite on moniselitteinen. Se nähdään muun muassa henkilöstöjohtamisen välineeksi. Pedagogisen johtajuuden onnistumisen edellytyksenä on perustehtävätietoinen työyhteisö. Pedagogisen johtamisen tavoitteena tulee olla sisällöllinen ja laadullinen kehittäminen. Kehittäminen pohjautuu laadunarviointiin. Toimintaa arvioidaan ja kehitetään analysoimalla omaa ja työyhteisön toimintaa vahvuuksien ja kehittämisen kohteiden näkökulmasta. Tämä synnyttää ammatillista tietoisuutta, joka puolestaan lisää työssä viihtymistä. Prosessina kehittäminen tässä tapauksessa on oppimiskumppanuutta, vastavuoroista oppimista, työssäoppimista sekä reflektiivisyyttä.

Fonsén (2008) tuo Pro garu tutkielmassaan esille, että pedagogisen johtajuuden onnistumisen edellytyksenä on työyhteisö, jolla on yhtäläinen käsitys perustehtävästään. Johtajan lisäksi pedagogista johtajuutta voi olla päiväkodissa monellakin henkilöllä, jaettu johtajuus. Henkilöllä, joka omalla toiminnallaan, teoillaan ja puheillaan edistää pedagogista toimintaa päiväkodissa (Nivala 2001: 31). Pedagogisen johtamisen käsite kuvaa johtajuuden lähemmäksi ihmisten välistä vuorovaikutusta. Vastakohtana tälle on aiemmin ollut ylhäältä päin tuleva hierarkkinen johtajuus. (Their 1994: 38-52, 89-101.)

Arvioinnissa ja kehittämisessä johtajuutta on kaikkialla niin kuin auringonsäteitä. Kosketuksellaan ne vaikuttavat kohteeseen. Kosketuksen ei kuitenkaan pidä antaa vaikuttaa liian pysyvästi, vaan jokaisella tulee olla oma suojakerroin, harkinnan varaisuus ja oma ammatillisuus. Näin jaetaan johtajuutta, tuetaan osallisuutta ja kehitytään oppivaksi organisaatioksi. Auringon säteiden tapaan pedagogisen johtajuuden säteet ylettyvät koko laadunarvioinnin prosessiin ja sen myötä kehittämishankkeen luomiseen, hankkeen toteutukseen. Pedagoginen johtajuus auttaa henkilöstöä analysoimaan toimintaansa vahvuuksien ja kehittämisen kohteiden näkökulmasta. Tämän kaltainen laadunarviointi tuottaa tietoa varhaiskasvatuksen laadun vahvuuksista ja osoittaa ne tekijät, joissa toivotaan muutosta ja kehittymistä. Arviointitulokset luovat hyvän perustan, josta voidaan lähteä laatimaan pedagogiikan kehittämishanketta. Ke-

hittämistyötä toteutetaan yksiköiden varhaiskasvatustodellisuudessa. Todellisuuden laatua arvioidaan, analysoidaan ja uudelleen kehitetään. (Hujala & Fonsén 2011: 325-327.)

Pedagogisen johtajuuden haasteet jäivät päällimmäiseksi mieleen. Pedagogisen johtajuuden näen niin monitasoiseksi johtamisen osaamiseksi. Varsinkin henkilöstöjohtaminen ja tunnejohdamisen sen alla, ovat sellaisia jotka eritoten jäivät kiinnostamaan. Hanke oli pedagogista pedagogiikan johtamista. Syy miksi lähdin tähän koulutukseen, oli juuri tämä, että halusin lisävahvistusta johtamiseen ammatillisesti. Rakastan ihmisten johtamista pedagogisesti ja sitä kautta jaetun johtajuuden haasteet kinnostavat. Tehdä itsestään oikeasti tarpeeton yksikössä on mielenkiintoinen ajatus. Heterogeeninen organisaatio antaa omat haasteensa. Aina on niitä joiden tarvitsee päteä, jolla ei taas ole mitään tekemistä ammatillisen johtamisen kanssa.

Sisällöllisen ja laadullisen toiminnan kehittäminen tulisi olla pedagogisen johtamisen tavoitteena. Johtajuuden tulee olla tavoitteellista, organisaation perustehtävän kirkastamista sekä yhteisöllistä kehittämistä jaetun johtajuuden keinoin. Yhteisöllisessä jaetussa johtajuudessa avainasemassa on koko työyhteisön voimavarojen käyttäminen yhteisen kehittämistyön välineenä, vastuuttamalla yksilöitä. Osallistava johtajuus rakentuu oppivan organisaation pohjalta, jossa korostuu asiantuntijuuden kehittyminen oppimisen kautta. Organisaation pedagoginen kehittäminen rakentuu johtajan toteuttaman pedagogisen johtajuuden, henkilöstön kehittämistyön ja yhteisöllisen oppimisen kautta. (Ojala 2007: 150.)

Jaetussa johtajuudessa ja itsensä johtamisessa ammatillinen tietoisuus asettuu tärkeään rooliin. Ammatillisuuden perusteluna pidän sitä, että tiedät miksi mitään teet, asiat eivät vain tapahdu, vaan niille on tiedostetut perustelut. Ymmärtää asioiden syy-seuraus suhteet asioita tehdessä sekä tuntee historia tai taustalla oleva teoria, asioiden kontekstuaalisuus.

Itse kehittämishanke olikin sitten pitkä ja kivinen tie. Tarvetila syntyi helposti työillan tuotoksena sekä havainnointiryhmän muodostuminen syntyi helposti. Ensimmäinen ongelma oli se, että kehittämishanketta lähdettiin liian hepposin teoria osaamisesta vetämään. Myönnän että en ollut juurikaan perehtynyt tällä erää hankejohtajuuteen, lähdin vaan vetämään hanketta. Ajatukseni oli, että katsotaan mitä eteen tulee, kaikkea selvittää. Helpommin asia olisi varmasti edennyt, jos olisi ollut edes itselle kirkkaana hankkeen runko.

Toiseksi ongelmaksi koko hankkeen aikana muodostui arjen imu. Kun havainnointiryhmän tapaaminen oli ohi, meni hankenappi off-asentoon ja kun oli seuraava tapaaminen, käännettiin hankenappi on-asentoon. Siinä välissä ei missään vaiheessa luotu yhtään ajatusta henkeelle, vaikka siis olisimme sopineet selkeät tavoitteet seuraavaa tapaamista ajatellen. Arki vei ja aihe jäi. Heittäytymisen taito aiheeseen ja pedagogisen keskustelun taito yllätti aina. Sillä voimalla hanke eteni.

Kolmanneksi ongelmaksi muodostui, joka sitten ratkaisevasti siirsikin hankkeen jatkoa, oli sairauslomalle jäämiseni. Hanke seiso. Ja se työ, kun sen uudelleen käynnisti, oli mielenkiintoinen. Varsinkin kun tein osuuttani kotoa käsin. Järkevintä olisi olla, joko paikalla ja osallinen hankkeeseen tai sitten täysin ulkopuolinen hankevetäjä, mutta ei näin, että kotoa käsin siinä määrin kun se vain on mahdollista. Ihmisten motivointi ja hankkeen uudelleen aktivointi vaati aktiivista yhteydenpitoa.

Enemmän olisi pitänyt osata pyytää apua ja tukea esimieheltämme. Yleensä esimiehen innostus ja painostuskin vie hanketta omalla painollaan eteenpäin. Mutta tässä hankkeessa esimies oli hyvinkin etäällä ja juuri päinvastoin. Hän antoi meille tilaa tehdä prosessista ja lopulta lapsihavainnointityökalusta näköisemme ja työntekijöiden yhteisen itseohjautuvan prosessin, ilman hänen panostaan. Vaikka tehtäviä jakoi, osallistujia vastuutti, arki vaan imasi niin, ettei niitä tullut edes mietittyä, ennen seuraavaa tapaamistamme. Hanke ei missään vaiheessa edennyt omalla painollaan jouhevasti, vain aina tuntui olevan jotakin tahmeutta.

Kuitenkin moniammatilliseen havainnointityöryhmäämme olin hyvin tyytyväinen. Siinä oli naisia ja miehiä, eri-ikäisiä, usean eri koulutustaustan omaavia ja persoonaltaakin ihan erityyppisiä ihmisiä. Asia tuli aina hyvin monelta kantilta käytyä läpi. Pedagogiset keskustelut syntyivät kuin tyhjästä ja kaikki olivat valmiita heittäytymään aiheeseen välittömästi. Vahvuutemme on ehdottomasti pedagogiset keskustelut, kun sille on aika ja paikka.

Positiivista oli myös se, että havainnointityöryhmä pysyi samana, tämän kaltainen sitoutuneisuus oli korkealla. Mikä siihen sitten vaikutti, olisiko ollut hankkeen työelämälähtöisyys, yhdessä luotu tarvetila. Vaikka arki onkin sitten hektistä ja mukaansa tempaavaa, että kaikki ”ylimääräinen” unohtui tapaamisten välillä.

Se minkä huomasin, ettei keskusteltava aihe ala rönsyilemään on se, että palaverissa tulee olla esityslista. Asiat tulee olla kirjattuina, johon voi tarttua ja joita muokata. Ilmaan jätetyt sovitutkin asiat ei vaan arjen hektisyydessä onnistu. Vaikka aihe kiinnostaa ja motivaatiotakin on, niin tulosta ei kuitenkaan synny. Hankejohtajuus vaatii hyvin voimakasta narujen käsissä pitämistä, jotta asia etenee. Ja kuitenkin itsestäni huomasin, kun olin kipeä ja koko ajan pois lähtöä odottamassa, ei aikaansaamiseni ollut paras mahdollinen. Siltä näyttää ryhmä kuin johtajakin. Kun oli saamaton johtaja, oli myös saamattomat ryhmäläiset. Peilinä toimivat niin lapset kuin aikuisetkin, aina kyseisen ryhmän jäsenet. Varsinkin lasten kanssa tämä on niin totta.

Oma ammatillinen kehittyminen oli mielestäni tämän hankkeen paras anti minulle itselleni, koska en ole työpaikalla tätä työkalua nyt käyttöönottamassa. Innostuin valtavasti johtamisen teorioista, niin kuin jo koulutuksen alkuvaiheessakin aiheeseen liittyvällä kurssilla. Ehdotto-

masti sain vahvuutta kehittämishankkeiden vetämiseen jatkossakin. Metodologiasta tuli tuttua ja ennen kaikkea varhaiskasvatustieteestä.

Hauska oli huomata, kuinka varhaiskasvatustieteessä pyöriin ne samat nimet kaikissa teoksissa. Loppuviimein varhaiskasvatustieteen ammattilaisten piirit ovat aika pienet. Aiheena varhaiskasvatustiede on hyvinkin laaja ja moniulotteinen, mutta siihen ammatillisesti perehtyneitä ja aiheen kehittäjiä ei ole suomessa montaakaan. Teoksia varhaiskasvatuksesta on valtavasti, todella mielenkiintoisiin kokonaisteoksiin tai teoksen osakokonaisuuksiin törmäsin. Vielä jäi muuan kirja hampaankoloonkin, että täytyy perehtyä tarkemmin.

7.3 Johtopäätökset

Valmiin varhaiskasvatussuunnitelmapohjaisen lapsihavainnoinnin työkalun käyttöönoton vaikutuksia odotetaan. Odotukset kohdistuvat sen helpottavaan vaikutukseen vasutyöskentelyssä: vasukeskusteluiden käynti ja kirjaaminen. Jotta hankkeen hyöty tulisi oikeasti kaikkien käyttöön, on käyttöön ottoon panostettava. Mutta miten saada sama anti koko työyhteisölle, kuin mitä havainnointityöryhmän jäsenet ovat saaneet? Tässäpä haaste. Näen avainasemassa olevan pedagogiset keskustelut, joita mekin kävimme havainnointityöryhmän tapaamisessa.

Kävimme perehdytys- ja käyttöönottilanteessa samalla tavalla varhaiskasvatussuunnitelmalomakkeen kohta kohdalta läpi peilaten valmiiseen havainnointityökaluun. Mietimme yhdessä mitä olemme havainnoineet, kun olemme kirjoittaneet vasu lomakkeeseen jotakin. Mietimme yhdessä mihin kirjoittamamme tieto perustuu. Tämän työstetyn tiedon uskon tuovan valtavaa ammatillista täydentymistä jokaiselle. Ja koska olemme käyneet jo vastaavaa keskustelua havainnointityöryhmän kesken, lähti keskustelu helpommin liikkeelle ja näin ollen oli ajallisesti nopeampaa ja tehokkaampaa läpikäyntiä. Tämänlaisella pedagogisella keskustelulla, tuli myös arvioitua havainnointityökalun kohtia ovatko ne selkokielellä, ovatko ne yhdessä samalla tapaa ymmärrettyjä. Puuttuuko jotain oleellista ja onko jotakin lisättävää. Samalla siis otimme perustellen havainnointityökalua käyttöön, mutta myös kehitimme sitä vielä yhdessä.

Perusteellisen läpikäynnin jälkeen otettua havainnointityökalu käyttöön ja kun ensimmäiset vasukeskustelut on käyty havainnointityökalun tuomaa tietoa pohjalla käyttäen, on hyvä palata yhteisessä foorumissa aiheeseen ja käydä läpi käyttökokemuksia. Tämä jää kuitenkin esimiehemme vastuulle, koska itse en ole tällähetkellä töissä.

Mielenkiintoiseksi muodostuu toiminnan suunnittelu, vasupohjainen varhaiskasvatus, jonka tukena havainnoitu tieto tulisi olla. Vantaan linjaus vasupohjaisesta varhaiskasvatuksesta tulisi vahvistua yksikössämme havainnointityökalun käyttöön otton myötä, jos yksikkömme kasvat-

tajat sitoutuvat siihen, mitä alkukartoistus kyselyyn vastasivat, mihin havainnointia haluaisivat käyttää.

Yhtenäistimme Matarin päiväkodin henkilökunnan toteuttaman lapsihavainnoinnin linjaa ja toimme jo olemassa olevan vasulomakkeen havainnointityökalumuotoon. Näillä kahdella kirkaasti saavutetulla välittömällä tavoitteella uskon saavuttaneemme myös kehitystavoitteet. Kehittämishankkeen tavoitteena edellä mainitun lisäksi oli vahvistaa Matarin päiväkodin henkilökunnan ammatillistietoisuutta. Tässä onnistuimme varmasti ainakin havainnointiryhmän jäsenten kohdalla. Käymämme pedagogiset keskustelut toivat käytännön arkeen lisää vasusuuntaista varhaiskasvatusta, lapsen yksilöllisempää kohtaamista sekä onnistumisen kokemuksen tuomaa työssä viihtymisen tunnetta. Se millä varmistaa näiden tavoitteiden saavuttamisen koko yksikön henkilökunnan tasolla onkin haasteellisempaa. Avainasemassa tässä oli työkalun käyttöön otto ja perehdytys tilaisuus ja siinä käydyt pedagogiset keskustelut, joita olimme jo käyneet havainnointiryhmän kesken.

Koska hankkeessamme on rajallinen aika, loppukartoitus, jossa käydään läpi seuranta ja arviointia eli hankkeen vaikuttavuutta, näen jatkohankkeeksi. Se on mielestäni oleellinen jatkumo vielä tälle hankkeelle, jotta kehittämisen prosessi saa arvoisensa päätöksen. Luodaan kysely, josta nousee esille tälle hankkeelle asetetut kehitystavoitteet ja arvioidaan niiden toteutumista peilaten kyselyn tuloksiin, analyysiin. Niin kuin Kurt Lewin (1948) toteaa, että yksi tärkeä edellytys muutokselle on sen alkutilanteen kartoitus sekä loppukartoitus, joita vertaamalla saadaan hankkeen vaikuttavuuden arviointia.

Koen järkeväksi ja perustelluksi havainnointimuodoksi vasusuuntaisen lapsihavainnoinnin. Näenkin kehittämämme lapsihavainnoinnin työkalun mahdollisuutena myös muille varhaiskasvatyksiköille. Se tukee niin vasusuuntaista varhaiskasvatusta kuin itse lapsihavainnointia. Lähdän mielelläni jakamaan ajatusta eteenpäin, saatuamme ensin vähintään yhden kauden kokemusten perusteella hienosäädettyä lomaketta. Uskon sen tuovan muissakin varhaiskasvatyksiköissä nimenomaan ammatillisen tietoisuuden lisääntymistä, vasusuuntaisen pedagogiikan vahvistumista ja kasvatuskumppanuuden helpottumista.

Vantaan tasolla varhaiskasvatuksessa näen mahdollisuuden tällä lapsihavainnoinnin työkalulla edistää Vantaan kaupungin linjausta vasusuuntaisemmasta varhaiskasvatuksesta. Uskon lapsihavainnoinnin työkalun olevan väline pitkällä aikavälillä laadukkaamman varhaiskasvatuksen toteuttamiseen. Se lisää onnistumisen kokemuksia, vahvistaa ammatillista tietoisuutta sekä näinollen lisää työssävihtymistä. Uusi yhdessä luotu työväline henkilökunnalle arkeen käytettäväksi, lisää arjen sujuvuuden tunnetta vaikuttaen henkilökunnan hyvinvoinnin kokemiseen.

Lähteet

Bronfenbrenner U 1979. The ecology of human development. Cambridge: Harvard University Press.

Engeström Y 1995. Kehittävä työntutkimus. Helsinki: Painatuskeskus Oy.

Esiopetuksen opetussuunnitelman perusteet 2000.

Fonsén E. 2008. Pedagoginen johtajuus - Varhaiskasvatustyön johtamisen punainen lanka. Pro gradu - tutkielma. Tampere: Tampereen yliopisto.
<http://tutkielmat.uta.fi/pdf/gradu03533.pdf>

Heikka J, Hujala E & Turja L 2009. Arvioinnista opiksi. Havainnointi, arviointi ja suunnittelu varhaispedagogiikassa. Vantaa: Printel Oy.

Heikka J, Hujala E, Turja L & Fonsén E 2011. Lapsikohtainen havainnointi ja arviointi varhaispedagogiikassa. Teoksessa Hujala E. & Turja L. 2011. Varhaiskasvatuksen käsikirja. Sivut 54-66. Juva: Bookwell Oy.

Hirsjärvi, Remes & Sajavaara 2009. Tutki ja kirjoita. Helsinki: Tammi.

Hujala E & Fonsén E 2011. Varhaiskasvatuksen laadunarviointi ja pedagoginen kehittäminen. Teoksessa Hujala E. & Turja L. 2011. Varhaiskasvatuksen käsikirja. Sivut 312-327. Juva: Bookwell Oy.

Hujala E & ja Fonsén E 2009. Loppuraportti. Johtajuus ja varhaiskasvatuksen laatu -projekti. Tampereen yliopisto. Varhaiskasvatuksen yksikkö.
<http://www.tsr.fi/tsarchive/files/TietokantaTutkittu/2008/108041Loppuraportti.pdf>.

Hujala E 2004. Arviointia perhelähtöisyyden toteutumisesta päivähoitossa. Teoksessa Arvioidaan yhdessä. Näkökulmia arviointiin varhaiskasvatuksessa. Sivut 81-90. Tampere: Tammer-Paino Oy.

Hujala E, Heikka J & Fonsén E 2009. Varhaiskasvatuksen johtajuus kuntien opetustoimessa ja sosiaalitoimessa. Tampere: Tampereen yliopisto.

Hujala E, Puroila A, Parrila-Haapakoski S & Nivala V 1998. Päivähoidosta varhaiskasvatukseen. Jyväskylä: Gummerus kirjapaino Oy.

Hujala E, Parrila S, Lindberg P, Nivala V, Tauriainen L & Vartiainen P 1999. Laadunhallinta varhaiskasvatuksessa. Oulun yliopisto, varhaiskasvatuskeskus.

Ikonen O 2001. Oppimisvalmiudet ja opetus. Opetus 2000. Juva: PS-kustannus.

Järvinen M, Laine A & Hellman-Suominen K 2009. Varhaiskasvatusta ammattitaidolla. Helsinki: Kirjapaja.

Kaskela M & Kronqvist E 2007. Niin ainutlaatuinen. Näkökulmia lapsen yksilölliseen varhaiskasvatussuunnitelmaan. Helsinki: Stakes.

Kari M 2012. Pedagogisen johtajuuden toteutuminen varhaiskasvatuksen organisaation eri toimitasoilla. Tapaustutkimus Kuopion kaupungin varhaiskasvatuksen organisaatiosta. Pro gradu - tutkielma. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto.
<https://jyx.jyu.fi/dspace/bitstream/handle/123456789/37912/URN%3ANBN%3Afi%3Aaju-201205281746.pdf?sequence=1>

Karila K & Nummenmaa A 2001. Matkalla moniammatillisuuteen - kuvauskohteena päiväkotit. Helsinki: WSOY.

Kalliala M 2008. Kato mua! Kohtaako aikuinen lapsen päiväkodissa? Helsinki: Gaudeamus.

Kekkonen M 2012. Kasvatuskumppanuus puheena. Varhaiskasvattajat, vanhemmat ja lapset päivähoiton diskursiivisilla näyttämöillä. Tutkimus 72/2012. Tampere: Tampereen yliopisto kasvatustieteiden yksikkö. <http://www.thl.fi/thl-client/pdfs/7ca705d5-e5be-415f-b70b-4b862c8e707f>

Laki sosiaalihuollon asiakkaan asemasta ja oikeuksista 812/2000.

Lastentarhanopettajaliitto 2004. Päiväkodin johtaja on monitaituri. Kurkistus päiväkodinjohtajien työn arkeen. Toim. Seretin L.

Lecklin O & Laine R 2009. Laadunkehittäjän työkalupakki. Innovatiivisen johtamisjärjestelmän rakentaminen. Helsinki: Talentum.

Lewin K 1948. Resolving social conflicts: Selected papers on group dynamics. New York: Harper & Brother.

Lyytinen P, Korhonen M & Lyytinen H 2001. Näkökulmia kehityspsykologiaan. Kehitys kontekstissaan. Helsinki: WSOY.

Metsämuuronen J 2005. Tutkimuksen tekemisen perusteet ihmistieteissä. III Laadullisen tutkimuksen perusteet. Jyväskylä: Gummerus Kirjapaino Oy.

Nivala V. 1999. Päiväkodin johtajuus. Väitöskirja. Rovaniemi: Lapin yliopisto.

Nivala V 2001. Pedagoginen johtajuus ja johtaminen päivähoitossa. Lastentarha 5. S 31-34.

Nummenmaa A 2004. Varhaiskasvatuksen laatu ja sen kehittäminen - yhteistä työtä ja jaettu ja merkityksiä. Sosiaali- ja terveysministeriön julkaisussa 2004:6 Varhaiskasvatuksen laatu on osaamista ja vuorovaikutusta. Varhaiskasvatuksen laadunhallinnan ja ohjauksen kehittämishankkeen julkaisu. Helsinki: Sosiaali- ja terveysministeriö.

Ojala I 2007. Rehtorien roolit suurten ja pienten koulujen johtamisen haasteena. Teoksessa Pennanen A 2007. Koulun johtamisen avaimia. Jyväskylä: PS-kustannus.

Ojala M 1995. Lapsihavainnointi esiopetuksessa. COR, 2,5-6 -vuotiaiden lasten havainnointiväline. Helsinki: Kirjayhtymä Oy.

Parrila S 2002. Perhepäivähoito osana suomalaista päivähoitojärjestelmää. Näkökulmia perhepäivähoitoon laatuun ja sen kehittämiseen. Oulu: Oulun yliopisto. <http://herkules oulu.fi/isbn9514268741/isbn9514268741.pdf>

Parrila S 2011. Vasupohjainen varhaiskasvatus. Koulutusilta 15.2.2011. Ediva Oy.

Portell & Malin 2007. Taustaa varhaiskasvatuksen laatukatsaukselle. Helsinki: Stakes. Luettu 9.6.2012. <http://www.stakes.fi/verkkojulkaisut/tyopaperit/T9-2007-VERKKO.pdf>

Pääkaupunkiseudun päivähoitoasiakaskysely 2011. Yhteenvetoraportti 12.01.2012. Kuopio: Feelback Oy. http://www.vantaa.fi/instancedata/prime_product_julkaisu/vantaa/embeds/vantaaawwstructure/74441_Pk-seudun_asiakaskysely_2011_koontiraportti.pdf

Rauste-von Wright M & Von Wright J 1994. Oppiminen ja koulutus. Helsinki: WSOY.

Silfverberg P 1994. Ideasta projektiksi: Projektisuunnittelun käsikirja. Helsinki: Edita.

Syrjäläinen E 1994. Etnografisen opetuksen tutkimus: kouluetnografia. Teoksessa: Syrjälä L, Ahonen S, Syrjäläinen E & Saari S 1994. Laadullisen tutkimuksen työtapoja. Rauma: Kirjayhtymä Oy. 68-112.

Their S. 1994. Pedagoginen johtaminen. Tampere: Tammer-paino oy.
Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 2005. STAKES. Oppaita 56.

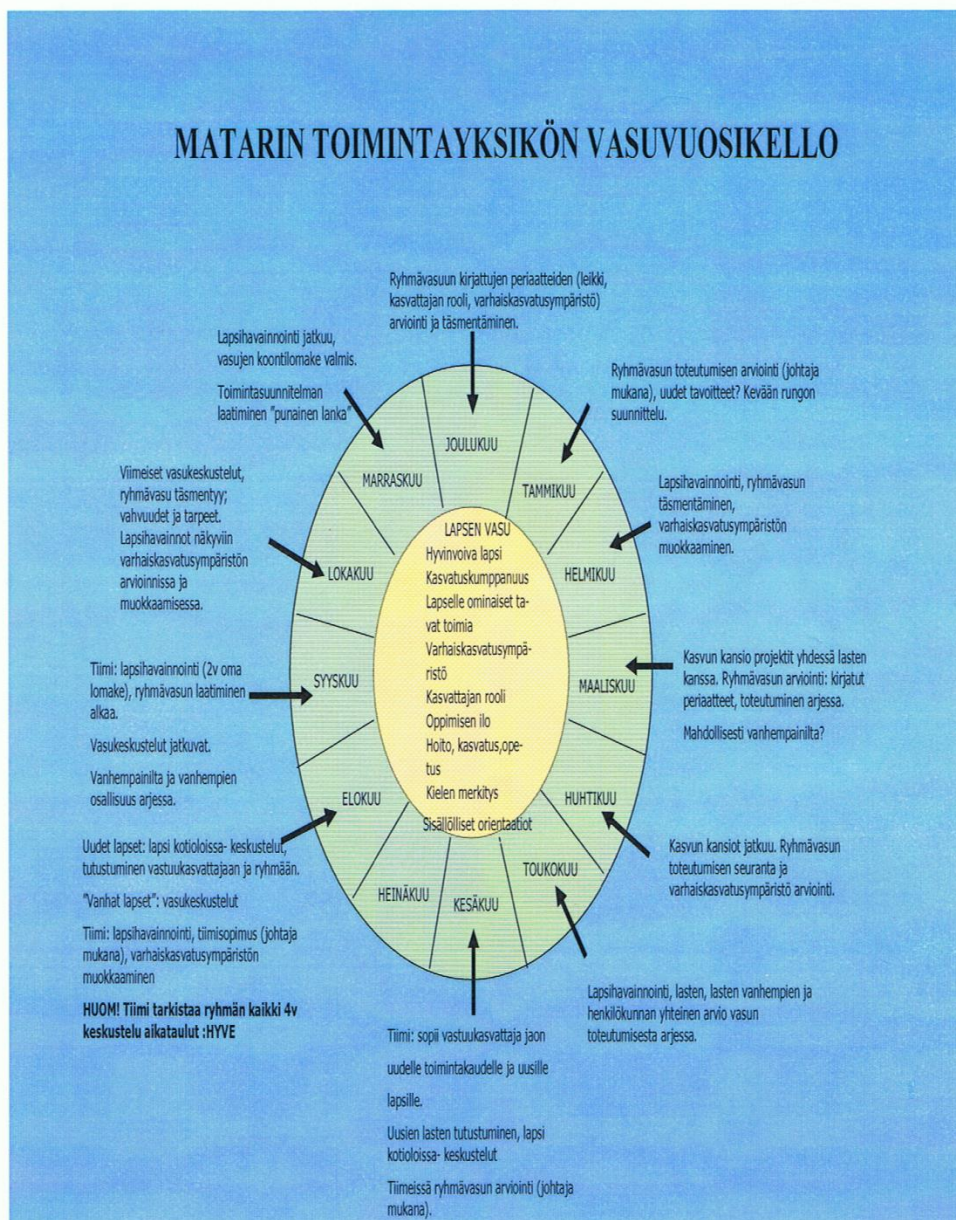
Varhaiskasvatuksen valtakunnalliset linjaukset 2002. Sosiaali- ja terveysministeriön julkaisuja 2002:9. Helsinki: Sosiaali- ja terveysministeriö.

Whyte W 1991. Social theory for action: How individuals and organizations learn to change. Newbury Park: Sage.

Liitteet

Liite 1. Vasuvuosisikello

16

Liite 2. Kysely havainnointityökalun luomista varten

Palautus tietsikkahuoneen seinällä olevaan kirjekuoreen 31.5 mennessä!

1. Missä tilanteissa ja milloin havainnoit?

---

2. Mikä estää havainnoimasta, mikä vaikeuttaa/haittaa havainnoimista?

---

3. Mitä tietoa haluat saada havainnoimalla ja mihin sitä tietoa käytät?

Työryhmä kokoontuu 8.6.2011 klo.12.15. Kiitos vastauksestasi!

Liite 3. Ensimmäinen analyysikierros

1. Missä tilanteissa havainnoit?

- leikkitilanteet, vapaaleikki
- siirtymät
- ruokailu
- ulkoilu
- ohjattu toiminta, toimintatilanteet, tuokioiden aikana
- kaikissa päivän tilanteissa ja tapahtumissa/päivän eri tilanteissa
- kahdenkeskisissä tilanteissa
- wc-käynnit
- lukutuokiot
- vuorovaikutuksessa
- lepoaika
- pukeutuminen/riisuutuminen
- odotushetkissä
- koko talon tapahtumissa
- havainnoin lapsen ikätasoon kuuluvaa

2. Milloin (mistä syystä) havainnoit?

- lähes koko ajan
- silloin kun jokin erityinen käytös kiinnittää huomion
- tilanteen mukaan
- ollessani mukana leikissä tai passiivisena osapuolena leikissä
- päivittäin, pitkin päivää
- toisinaan aktiivisemmin, tiedostetummin
- toisinaan "sivusilmällä"
- havaintoja tulee tehtyä paljon, vaikka ei niitä kirjaakaan

3. Mikä estää, vaikeuttaa, haittaa havainnointia? Miksi en havainnoi?

- iso ryhmä
- toiset lapset yhden lapsen tarkkailussa
- henkilökunnan vaihtuvuus
- jos on vähän aikuisia ja paljon lapsia
- omat ajatukset pyörivät päässä
- havaintojen kirjaamisen haastavuus/vaikeus
- selkeä kaavake puuttuu
- "kiire" ja muut tekosyyt
- ajan puute, havainnoinnille olisi hyvä voida varata oma aika tai tilanne
- havainnoinnin kirjaamisen tiedon, taidon ja kokemuksen puute
- samassa tilassa oleva toinen aikuinen (tiimin jäsen, ohikulkija, viestintuoja, vanhempi, ohjattava opiskelija), johon huomio aika ajoon kiinnittyy
- kun itse ohjaa, on vaikea samalla havainnoida
- erityisesti leikkitilanteiden havainnointia vaikeuttavat erilaiset keskeytykset (toiset aikuiset, toisen lapsen/lasten tarpeet, joihin pitää vastata, toisaalle siirtyminen)
- havainnointi vaivatonta, mutta kirjaaminen työlästä; mistä aika ja mihin nopeasti kirjaa?

4. Mitä tietoa haluat saada havainnoinnilla?

- onko lapsen ihmettelyäni herättävä käyttäytyminen kypsytymättömyyttä, normaalin yksilöllisen kehityksen piiriin kuuluvaa, jotakin muuta
- missä kehitysvaiheessa lasten/lapsen leikki on menossa
- lapsen kielenkehitys, vuorovaikutus, ymmärtääkö lapsi viestejä
- millä osa-alueella ja missä toiminnoissa lapsi tarvitsee tukea/lapsen tarpeet

- tietoa lapsen kehitystasosta; kieli, motoriikka
- tietoa lapsen vuorovaikutustaidoista
- tietoa lapsen kaverisuhteista
- tietoa lapsen kiinnostuksen kohteista, lapsen voimavara
- tietoa lapsesta; kädentyöt, leikki-aidot, sosiaaliset taidot, motoriset taidot
- saada tietoa lapsen tavoista toimia päiväkodin arjessa
- kartottaa lapsen tuentarve

5. Mihin tietoa käytät?

- miten voin rikastuttaa lapsen/lasten leikkiä
- lapsen kehityksen etenemisen seuraamiseen
- toiminnan yksilöllistämiseen
- lapsen vasussa
- laksussa
- ryhmävasussa
- toiminnan suunnittelussa
- arjessa lapsen yksilöllisessä kohtaamisessa ja huomioimisessa
- kuinka voin itse vaikuttaa lapsen arjen sujumiseen päiväkodissa
- vasu-keskusteluissa voin jakaa asioita vanhempien kanssa
- lapsen tuentarpeet on helpompi huomioida havainnoinnin pohjalta
- kasvatuskumppanuus; keskusteluissa esille havaitut asiat

Liite 4. 1-2v. vasu

**1 - 2-VUOTIAS PÄIVÄHOIDOSSA
LAPSEN VARHAISKASVATUSSUUNNITELMA**

Lapsen nimi	
Tämän suunnitelman teossa ovat mukana:	
Huoltaja, nimi	_____
Huoltaja, nimi	_____
Päivähoidon työntekijä, nimi	_____
Muu kuka, nimi	_____
☐ Tulkki	_____

1. Lapsen hyvinvointi ja päivittäiset toiminnot

Ruokailu, lepo, terveys, hygienia, pukeutuminen ja ulkoilu, wc-toiminnot. Päivärytmin omaksuminen. Vireystila. Aistitoiminnot ja hahmotus. Lapselle tärkeät henkilöt.

Lapsen vahvuudet
Millaista kannustusta ja tukea lapsi tarvitsee kotona ja päivähoidossa? Perheen ja päivähoidon sovitut toimintatavat.

2. Tunne-elämän kehitys ja sosiaalinen vuorovaikutus

Lapsen tunne-elämä ja sosiaaliset taidot: tunteiden ilmaiseminen ja nimeäminen. Miten lapsi kokee onnistumiset ja pettymykset? Lapsen pelot. Empatiakyky.

Lapsen vahvuudet

Millaista kannustusta ja tukea lapsi tarvitsee kotona ja päivähoitossa? Perheen ja päivähoiton sovitut toimintatavat.

3. Kielellinen vuorovaikutus

Lapsen eleet, ilmeet, katsekontakti, ääntely ja sanatapailu. Kommunikointitavat, sanaton viestintä. Sanat ja puheen tuottaminen, puheen ymmärtäminen, vastavuoroisuus. Miten aikuiset puhuvat lapselle? Lapselle lukeminen, loruttelu, ja laulaminen. Median merkitys lapsen elämässä. Lapsen äidinkielen kehityksen tukeminen. Lapsen suomen kielen kehityksen tukeminen.

Lapsen vahvuudet

Millaista kannustusta ja tukea lapsi tarvitsee kotona ja päivähoitossa? Perheen ja päivähoiton sovitut toimintatavat.

4. Leikkiminen

Minkälaisia leikkejä lapsi leikkii? Mistä hän saa aiheet leikkeihinsä? Millä (leluilla) lapsi leikkii? Näkyvätkö tunteet leikkiessä? Onko lapsella riittävästi aikaa leikkeihin? Aikuisen osallistuminen lapsen leikkeihin.

Lapsen vahvuudet

Millaista kannustusta ja tukea lapsi tarvitsee kotona ja päivähoitossa? Perheen ja päivähoiton sovitut toimintatavat.

5. Motoriikka

Monipuolisuus liikunnassa. Liikkumisen varhaisvaiheet (mm. ryömiminen, konntaaminen ja kävely). Mikälaisesta liikkumisesta lapsi pitää? Miten toteutetaan lapsen riittävä päivittäinen liikkuminen? Kehon hahmotus, kehon osien löytäminen. Kädentaidot. Silmän ja käden yhteistyö Kehonpuolien yhteistyö.

Lapsen vahvuudet

Millaista kannustusta ja tukea lapsi tarvitsee kotona ja päivähoitossa? Perheen ja päivähoiton sovitut toimintatavat.

6. Taiteellinen kokeminen ja ilmaiseminen

Lapsen mielenkiinnon kohteet: musiikki, kuvataide, ilmaisu...

Lapsen vahvuudet

Millaista kannustusta ja tukea lapsi tarvitsee kotona ja päivähoitossa? Perheen ja päivähoiton sovitut toimintatavat.

7. Eettinen ja uskonnollis-katsomuksellinen kasvatus

Eettinen kasvatus, perheen arvot, oikean ja väärän merkitys. Lapsen uskonnollis-katsomuksellisen kasvatuksen toteuttaminen. Miten lapsen sukupuoli otetaan huomioon kasvatuksessa?

Perheen ja päivähoiton sovitut toimintatavat

8. Oman kulttuurin tukeminen

Lapsen oman kulttuurin tukeminen. Miten perheessä toteutetaan oman kulttuurin säilymistä? Miten päivähoito tukee lapsen omaa kulttuuria?

Perheen ja päivähoidon sovitut toimintatavat

Yhteydenpitotavat

Huoltajan esiin tuomat seikat

Suunnitelma tarkistetaan vuosittain useammin

Seuraava tarkistus _____

Vantaalla _____

_____

Huoltajan allekirjoitus

_____

Päivähoidon työntekijän allekirjoitus

_____

Huoltajan allekirjoitus

Liite 5. 3-5v. vasu

1 (5)

Lapsen nimi	
Tämän suunnitelman teossa ovat mukana:	
☐ Lapsi	
Huoltaja, nimi	_____
Huoltaja, nimi	_____
Päivähoidon työntekijä, nimi	_____
Muu kuka, nimi	_____
☐ Tulkki	_____

Lapsen puheenvuoro

Tuletko mielelläsi päivähoidon? Onko sinulla kavereita päivähoidossa? Mitä teet mieluiten päivähoidossa? Mistä et pidä? Pelottaako sinua jokin asia päivähoidossa? Mitä asioita jo osaat? Mitä haluaisit oppia päivähoidossa? Oletko mukana suunnittelemassa päivähoitopaikan toimintaa, ryhmän toimintaa / omaa toimintaasi?

1. Lapsen hyvinvointi ja päivittäiset toiminnot

Ruokailu, lepo, terveys, hygienia, pukeutuminen ja ulkoilu, wc-toiminnot. Päivärytmin omaksuminen. Aistitoiminnot ja hahmotus. Lapselle tärkeät henkilöt.

Lapsen vahvuudet

2 (5)

Millaista kannustusta ja tukea lapsi tarvitsee kotona ja päivähoitossa? Perheen ja päivähoiton sovitut toimintatavat.

2. Tunne-elämän kehitys ja sosiaalinen vuorovaikutus

Lapsen tunne-elämä ja sosiaaliset taidot: tunteiden ilmaiseminen ja nimeäminen ja hallinta. Miten lapsi kokee onnistumiset ja pettymykset? Käyttäytyminen ristiriitaisissa tilanteissa. Lapsen pelot. Lapsen käsitys itsestään. Yhteistyötaidot ja empatiakyky. Itseilmaisu ja luovuus.

Lapsen vahvuudet

Millaista kannustusta ja tukea lapsi tarvitsee kotona ja päivähoitossa? Perheen ja päivähoiton sovitut toimintatavat.

3. Kielellinen vuorovaikutus

Sanat ja puheen tuottaminen, puheen ymmärtäminen. Vastavuoroisuus, kommunikointitavat, sanaton viestintä, sana- ja käsitevarasto, looginen ajattelu ja päättelytaidot. Ajattelun haastaminen. Kielellinen tietoisuus. Kuunteleminen ja keskittyminen. Muisti. Tutkiminen. Lapselle lukeminen, lorut ja laulut, sadut. Median merkitys lapsen elämässä. Lapsen äidinkielen kehityksen tukeminen. Lapsen suomen kielen kehityksen tukeminen.

Lapsen vahvuudet

3 (5)

Millaista kannustusta ja tukea lapsi tarvitsee kotona ja päivähoitossa? Perheen ja päivähoiton sovitut toimintatavat.

4. Leikkiminen

Leikin aiheet, mielikuvitus, monipuolisuus. Leikin rakenne (alku-kesto-lopetus). Leikkikaverit, vuorovaikutus leikissä. Näkyvätkö tunteet leikkiessä? Onko lapsella riittävästi aikaa leikkeihin? Aikuisen osallistuminen lapsen leikkeihin.

Lapsen vahvuudet

Millaista kannustusta ja tukea lapsi tarvitsee kotona ja päivähoitossa? Perheen ja päivähoiton sovitut toimintatavat.

5. Motoriikka

Monipuolisuus liikunnassa. Perusliikuntataidot (mm. juokseminen, tasapaino, hyppiminen). Kehon osien hahmotus, nimeäminen ja toiminta. Kehonpuolien yhteistyö. Tilan ja suuntien hahmottaminen. Kädentaidot (mm. piirtäminen, leikkaaminen, rakentelu). Silmän ja käden yhteistyö. Minkälaisesta liikkumisesta lapsi pitää? Miten toteutetaan lapsen riittävä päivittäinen liikkuminen?

Lapsen vahvuudet

4 (5)

Millaista kannustusta ja tukea lapsi tarvitsee kotona ja päivähoitossa? Perheen ja päivähoiton sovitut toimintatavat.

6. Taiteellinen kokeminen ja ilmaiseminen

Lapsen mielenkiinnon kohteet (musiikki, kuvataide...). Luovuus. Itseilmaisu.

Lapsen vahvuudet

Millaista kannustusta ja tukea lapsi tarvitsee kotona ja päivähoitossa? Perheen ja päivähoiton sovitut toimintatavat.

7. Eettinen ja uskonnollis-katsomuksellinen kasvatus

Eettinen kasvatus, perheen arvot, oikean ja väärän merkitys. Lapsen uskonnollis-katsomuksellisen kasvatuksen toteuttaminen. Miten lapsen sukupuoli otetaan huomioon kasvatuksessa?

Perheen ja päivähoiton sovitut toimintatavat

5 (5)

8. Oman kulttuurin tukeminen

Lapsen oman kulttuurin tukeminen. Miten perheessä toteutetaan oman kulttuurin säilymistä? Miten päivähoito tukee lapsen omaa kulttuuria?

Perheen ja päivähoidon sovitut toimintatavat

Yhteydenpitotavat

Huoltajan esiin tuomat seikat

Suunnitelma tarkistetaan vuosittain useammin

Seuraava tarkistus _____

Vantaalla _____

_____

Huoltajan allekirjoitus

_____

Huoltajan allekirjoitus

_____

Päivähoidon työntekijän allekirjoitus

Lapsen ikä																					
Päivämäärä																					
3. KIELELLINEN VUOROVAIKUTUS																					
Ottaa kontaktin muihin myönteisesti																					
Ottaa katsekontaktin																					
Sanaton viestintä																					
Puheen ymmärtäminen																					
Sanavarasto																					
Kielellinen ilmaisu: sanojen taivutus, aikamuodot, lauseiden rakenne																					
Vuorovaikutuksen vastavuoroisuus																					
Asioiden, kokemusten ja tarinoiden jakaminen muiden kanssa																					
Kinnostunut kielellä leikkittelyä																					
Kinnostunut saduista ja kirjoista																					
Osaa toimia ohjeiden mukaan																					
Ajattelun johdonmukaisuus, kokonaisuuksien hahmottaminen (pysyvyyssäilyvyys, fakta-fiktio, syy-seuraus, oikea-väärä)																					
Havainnoithan myös: varhaisen viestinnän keinot (imeet, eleet, omat kommunikointitavat), puheen selkeys, ääntäminen, muisti, lapsen äidinkieli																					
Lapsen ikä																					
Päivämäärä																					
4. LEIKKIMINEN																					
Hakeutuu leikkeihin toisten lasten kanssa																					
Innostuu erilaisista leikeistä, leikkien monipuolisuus																					
Osaa käyttää mielikuvitusta leikeissä																					
Leikkii roolileikkejä																					
Tunteet näkyvät leikeissä																					
Ottaa toiset huomioon leikeissä																					
Leikin pitkäkestoisuus, keskittyminen																					
Korjaa leikkivälineet omille paikoilleen																					
Havainnoithan myös: yksinleikki, rinnakkaisleikki, yhteisleikki, symbolileikki, roolileikki, fyysiset leikit, lapsen rooli leikeissä, vapaat leikit																					

Lapsen ikä																											
Päivämäärä																											
5. MOTORIIKKA																											
Liikkuu monipuolisesti																											
Jaksaa liikkua ulkoilun tai liikuntatuokion ajan																											
Osallistuu mielellään liikuntaleikkeihin																											
Perusliikuntataidot																											
Löytää ja osaa nimetä kehon osat																											
Kädetaidot																											
Havainnoithan myös: liikuntataitojen kehitysvaihe (kierminen, ryömiminen, konnaaminen, kävely, juoksu, hyppy, pallonheitto / kiinniotto, tasapaino liikkeessä ja paikallaan, kehonpuolien yhteistyö, tilan ja suuntien hahmottaminen), kädentaitojen kehitysvaihe (piirtäminen, värittäminen, maalaaminen, muovailu, leikkaaminen, neulalla ompelu, rakentelu, palapelin teko, silmä-käsi yhteistyö, kynän käyttö, kynäote, kätsisyys olv, kätsisyys vakiintunut)																											
6. TAITEELLINEN KOKEMINEN JA ILMAISEMINEN / 7. EETTINEN JA USKONNOLLISKASVATUKSELLINEN KASVATUS / 8. OMAN KULTTUURIN TUKEMINEN																											
Havainnoithan myös: lapsen yksilölliset vahvuudet ja kiinnostuksen kohteet, lapsen oman kulttuurin näkyminen arjessa. Lapsen pohdintojen dokumentointia. Vanhempien kanssa sovittua (merkitse päivämäärä ja sovittu asia).																											